

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет педагогіки і педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Магістерська робота

**на тему: ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ»**

Спеціальність
016 Спеціальна освіта (Інклюзивна освіта)

Студентки групи мІО-29

Андрусечко Ольги Михайлівни
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

доктор педагогічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Поліщук Віра Аркадіївна

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка

Сорока Ольга Вікторівна

Робота захищена з оцінкою:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ.....	8
1.1. Наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху у психолого-педагогічній та спеціальній літературі.....	8
1.2. Психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумова організації їхнього навчання.....	17
1.3. Основні чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти	26
Висновок до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	36
2.1. Нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти України	36
2.2. Зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти	47
Висновок до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	58
3.1. Проблемні аспекти організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.....	58
3.2. Шляхи підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.....	76
Висновок до розділу 3	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність дослідження інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти є надзвичайно важливою, оскільки проблема інклюзії та доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами є однією з найбільш актуальних у сучасній педагогічній практиці. Різноманітні форми порушень слуху, зокрема глухота та порушення слухової здатності, значно впливають на розвиток дітей, їхню комунікацію, пізнавальну активність та соціалізацію. Тому надання таким дітям рівного доступу до освіти є однією з основних задач освітньої системи в Україні та багатьох інших країнах світу.

Зазначимо, що інклюзивне навчання, що передбачає спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами з їх однолітками, є важливим етапом на шляху до побудови справедливого і рівного суспільства. Створення умов для такої інтеграції потребує не тільки адаптації навчальних програм, але й змін у підходах до взаємодії між учителями, учнями та їхніми батьками. Враховуючи специфіку різноманітних порушень слуху, важливою є розробка індивідуальних навчальних планів, впровадження методик, що забезпечують належну комунікацію та розвиток дітей.

Слід враховувати, що для дітей з порушеннями слуху важливо створювати середовище, яке б максимально враховувало особливості їхньої нозології. Водночас, важливо зазначити, що проблема доступності освіти не обмежується лише адаптацією навчальних матеріалів або застосуванням новітніх технологій, а й потребує уваги до психологічного клімату в класі, підтримки педагогічних працівників і взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Інклюзивне навчання має на меті не тільки надати можливість дітям з порушенням слуху отримати знання, але й забезпечити їх повноцінну інтеграцію в суспільство, сприяти розвитку взаємоповаги серед нормотипових учнів, та ін. Необхідність дослідження інклюзивного навчання для дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти також зумовлена необхідністю пошуку ефективних методів і форм навчання, які допоможуть їм досягати високих результатів у навчанні, а також успішно

соціалізуватися. Одним з основних завдань є подолання бар'єрів, які можуть виникати в освітньому середовищі, таких як відсутність підготовлених педагогічних кадрів, недостатність ресурсів для адаптації навчальних матеріалів, відсутність відповідної інфраструктури.

Як показує аналіз опрацьованої нами наукової літератури з проблеми роботи (Д. Андрейченко (2019), О. Бічікова (2013), В. Волошина (2019), І. Гудзенко (2018), А. Демчук (2018), І. Демченко (2015), В. Дериведмідь (2020), А. Дмитрієва (2020), І. Єжова (2016), С. Жук (2019), А. Замша (2016), А. Кернякевич (2019), О. Козачек (2018), А. Круглик (2020), А. Кунінець (2019), М. Мироненко (2020), І. Мойсеєнко (2015), В. Мороз (2013), А. Савенко (2016), С. Сидорів (2020), А. Стрілець (2017), О. Тараненко (2019), А. Таранченко (2013), О. Тельна (2019), Я. Цибрівський (2018), Н. Федоренко (2019) та ін.), забезпечення інклюзивного навчання для дітей з порушеннями слуху потребує зміни в організації освітнього процесу, у підходах до оцінювання знань і здібностей учнів, а також у підготовці вчителів. Важливим є також впровадження інклюзивних технологій, таких як сурдопереклад, використання слухових апаратів та інших технічних засобів, що можуть покращити якість навчання і допомогти дітям з порушеннями слуху повноцінно брати участь в освітньому процесі. Соціальна адаптація дітей з порушеннями слуху потребує комплексного підходу, що включає не тільки навчання, але й створення умов для розвитку соціальних навичок, емоційної стійкості та впевненості у власних силах. Також проблема інтеграції дітей із порушенням слуху в освітній простір вимагає співпраці між педагогами, психологами, соціальними працівниками та батьками.

Відтак, дослідження організації інклюзивного навчання для дітей з порушеннями слуху в закладах освіти має велике значення для удосконалення освітнього процесу та підвищення якості життя дітей з особливими освітніми потребами. Така робота дозволяє виявити основні проблеми, які виникають під час навчання, та запропонувати шляхи їх вирішення, щоб забезпечити дітям з порушеннями слуху рівні можливості для здобуття знань та соціальної адаптації. Тому теоретична і практична значущість проблеми для теорії і

практики інклюзивного навчання, недостатність її методичної розробленості в спеціальній педагогіці і психології та наявність передумов для її розв'язання зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Організація інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти».**

Мета дослідження – теоретичне й емпіричне обґрунтування особливостей організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху у психолого-педагогічній та спеціальній літературі.
2. Охарактеризувати психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумову організації їхнього навчання.
3. Охарактеризувати основні чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти.
4. Проаналізувати нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти України.
5. Обґрунтувати зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.
6. Емпірично виявити проблемні аспекти організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.
7. Запропонувати шляхи підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – інклюзивне навчання дітей з порушенням слуху.

Предметом дослідження є особливості організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.

Методи дослідження:

- *теоретичні* – аналіз, синтез, класифікація, систематизація даних психолого-педагогічної та спеціальної літератури, що дало змогу визначити наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням

слуху, охарактеризувати психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумова організації їхнього навчання, виділити чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти, проаналізувати нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти України, охарактеризувати зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти;

- *емпіричні* – опитування вчителів і батьків для з'ясування актуального стану організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти;

- *математико-статистичні* – для математичної обробки, кількісно-якісного аналізу й належної інтерпретації результатів емпіричного дослідження.

Експериментальна база дослідження – заклади загальної середньої освіти м. Тернополя з інклюзивною формою навчання, де навчаються діти з порушенням слуху. Емпіричним дослідженням було охоплено 20 учителів і 10 батьків, які виховують дитину з порушенням слуху.

Теоретичне значення дослідження полягає у комплексному науково-практичному обґрунтуванні особливостей організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, визначено наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху у психолого-педагогічній та спеціальній літературі, показано психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумова організації їх навчання, охарактеризовано чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти, проаналізовано нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти України, обґрунтовано зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах середньої освіти, виявлено дієві способи, методи і засоби підвищення ефективності організації

інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення роботи полягає у визначенні, розробці і апробації діагностичного інструментарію для емпіричного вивчення актуального стану особливостей організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти, а також обґрунтуванні дієвих шляхів підвищення ефективності організації інклюзивного навчання означеної категорії школярів в закладах загальної середньої освіти. Запропоновані методи, прийоми та засоби організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху можуть використовувати фахівці спеціальної освіти у сучасних закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Апробація дослідження. Результати дослідження опубліковані у статті: Поліщук, В. А., Цегельник, Т. М., Андрусечко, О. М. (2025). Основні чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти. Соціальна педагогіка: теорія та практика, (2), 108–117. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-2-108-117>

Результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні реалі та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях» (Харків, 7 листопада 2024 року) (Сертифікат додається)).

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, а також списку використаних джерел (74 позиції) і 2 додатків. Загальний обсяг роботи складає 104 сторінок, основний зміст дослідження викладено на 91 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

1.1. Наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху у психолого-педагогічній та спеціальній літературі

Інклюзивне навчання дітей з порушенням слуху є важливою проблемою, що розглядається з різних наукових підходів. У дослідженнях акцентується увага на створенні адаптованих освітніх середовищ, що враховують індивідуальні потреби дітей з порушенням слуху, а також на розробці методик, які забезпечують їх повноцінну інтеграцію в освітній процес. Особливе значення надається розвитку комунікаційних навичок учнів, впровадженню технологій допомоги та реабілітації, а також ефективному співробітництву між педагогами, спеціалістами та батьками для досягнення максимальної соціальної адаптації.

Ідеї інклюзивної освіти, які набувають все більшого поширення в Україні, зокрема серед науковців та практиків, є ключовими етапами еволюції освітніх систем. Ці ідеї активно втілюються у багатьох країнах, включаючи й пострадянські держави. Як зазначає А. Колупаєва, в Україні цей процес здійснюється «поступово, еволюційним, а не революційним шляхом» (Колупаєва, 2019, с. 39), наголошуючи на тому, що зміни спричинені зміною суспільної свідомості, переосмисленням ставлення до людей з обмеженими можливостями здоров'я, а також на визнанні їхніх прав на освіту, що рівне правам усіх інших громадян.

Історія освіти для осіб з порушеннями слуху налічує понад двісті років, починаючи з організації спеціалізованого навчання для дітей з порушеннями слуху в країнах Західної Європи та Північної Америки. Початки двомовного навчання відносяться до початку XIX століття, коли традиція спеціального навчання тих, хто не чує була перенесена з Франції до США. Зокрема, Л. Клерк, засновник Американської школи для глухих у Хартфорді (Коннектикут), вважав, що «в якості викладача для нечуючих дітей має виступати нечуюча

людина, а жестова мова повинна використовуватися як мова навчання на рівні з усною мовою» (Сидорів, 2017, с. 356).

У початкових етапах навчання дітей з порушенням слуху використовувався усний метод, а згодом було введено двомовний метод (усна мова + жестове мовлення). Цей підхід був застосований в перших школах, заснованих учнями Л. Клерка, і залишався домінуючим до 1820-40-х років. У 50-80-х роках ХХ століття відбувалася активна полеміка між прихильниками двомовного методу та представниками усного методу. 1850-ті роки стали «золотою ерою» американської сурдопедагогіки, коли ряд дослідників активно займалися вивченням проблем навчання дітей з порушенням слуху, медичних аспектів глухоти та можливостей жестового мовлення як засобу навчання, а також питаннями соціального статусу осіб з порушенням слуху (Таранченко, 2015, с. 53).

Згідно з Б. Морозом, Міланська конвенція 1880 року, яка постановила, що в навчанні дітей з порушеннями слуху слід використовувати тільки усний метод, мала суттєвий негативний вплив на розвиток освіти для глухих. Як результат, у 1890-ті роки відбулося масове звільнення викладачів з порушенням слуху у США, Франції та інших країнах, а статус жестового мовлення як засобу навчання був значно знижений. Відповідно, спільнота осіб з порушеннями слуху почала сприйматися як «ті, що мають дефект», що потребує «корекції та лікування» (Мороз, 2013, с. 72). Одним із наслідків цього стало зменшення кількості глухих професіоналів у престижних сферах, таких як викладачі, юристи, політики, науковці тощо. Натомість вони почали працювати у ремісничих галузях, таких як кравці, чоботарі або монтажники друкарських пресів.

І. Демченко (2015) стверджує, що зміни в підходах до навчання дітей з порушенням слуху почали відбуватися в середині 1950-х років у США та Канаді, а згодом поширилися на країни Західної Європи (Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Іспанія, Фінляндія, Великобританія). Причинами цього стали, по-перше, низькі результати випускників шкіл для глухих, які застосовували усний метод, в таких сферах, як володіння усною та письмовою

мовою, а також граматичними категоріями національних мов. По-друге, лінгвістичні дослідження підтвердили, що жестове мовлення є природною мовою для нечуючих людей, і має власну лінгвістичну структуру та граматику, здатну ефективно передавати значення і поняття так само, як і усне мовлення.

I. Мінько (2019) підкреслює, що інформація, що надходить через жестову мову, обробляється в лівій півкулі мозку, в тих самих центрах, які відповідають за усну мову. Це дослідження кардинально змінює традиційне розуміння жестової мови, адже довгий час її вважали лише образною та примітивною. Оскільки візуальні дані зазвичай обробляються в правій півкулі, вважалося, що і жестова мова мала б відноситися до цієї півкулі. Однак, у носіїв жестової мови з ушкодженнями лівої півкулі спостерігаються серйозні труднощі з розумінням та використанням граматичних структур і змістових категорій жестової мови. У той же час, особи з ушкодженням правої півкулі не здатні працювати з образною символікою, хоча вони можуть ефективно використовувати жестову мову для пояснень, реагування на запитання та усвідомлення звернень до них.

Х. Лейн, Б. Бахан і Р. Хоффмайстер, аналізуючи медичну модель в контексті її впливу на розвиток дітей з порушеннями слуху, зазначають, що така модель обмежує можливості дітей у процесі отримання інформації. Вони також звертають увагу на негативне ставлення до таких дітей з боку педагогів, які часто не мають достатнього досвіду або усвідомлення того, що означає бути глухим. Такі педагоги часто не враховують індивідуальні особливості дітей з порушеннями слуху та не використовують адекватні методи комунікації. Вчені вважають, що концепції «подолання бар'єрів» і «власної незалежності» ставлять перед особами з порушеннями слуху великі труднощі, що часто відбивається на їхніх досягненнях у навчанні та мовному розвитку. Вони зазначають: «медична модель є головною причиною, чому слабочуючі випускники шкіл мають рівень знань, еквівалентний рівню учнів 4 класу. Розбіжність у успішності глухих і слабочуючих учнів порівняно з їх нормотиповими ровесниками зростає» (Садова, 2020, с. 47-48).

У вітчизняній освіті щодо дітей з порушеннями слуху відомою є теорія компенсації, яка полягає в тому, що порушену функцію можна компенсувати через опору на збережену функцію. Згідно з цією теорією, чим далі порушення відходить від першопричини, тим легше він піддається корекції. Ця теорія має важливе значення у спеціальній педагогіці та психології, і на її основі були розроблені методики для навчання дітей з порушеннями слуху, а також проведено численні дослідження розвитку таких дітей. Вивчені аспекти сприймання, пам'яті, мислення та мовлення означеної категорії дітей. Ці результати були узагальнені в монографії «Нариси психології глухонімої дитини» (1940), яка й нині залишається актуальною для науки (Замша, Федоренко, 2016, с. 23).

Вчені також зазначають, що значне зниження слуху призводить до порушень у мовленні, що негативно впливає на загальний розвиток дитини. Це позначається на фізичному, пізнавальному та емоційно-вольовому розвитку, а також впливає на різні форми дитячої діяльності, такі як предметна, ігрова, образотворча та конструктивна діяльність. Також порушуються соціальні контакти дитини, що значно ускладнює її особистісний розвиток (Івахненко, 2014, с. 42).

М. Порошенко (2019) вказує на те, що зміни в суспільстві, зокрема трансформація ставлення до етнічних, мовних, релігійних та інших меншин, стимулювали розробку нових методик навчання для дітей з порушенням слуху. Вона зазначає, що в країнах Північної Америки та Західної Європи почали виникати спеціалізовані школи, культурні центри, музеї та театри, а також заходи для збереження самобутності меншин та посилення толерантності до «інших», «тих, хто не схожий». У цих країнах також виникли об'єднання осіб з порушеннями слуху як на національному, так і на міжнародному рівні (Всесвітня федерація глухих, Європейський союз глухих, Міжнародна спілка глухої молоді). Така освітня політика значно сприяла інтеграції осіб з порушеннями слуху в нормотипову спільноту, що дозволило суспільству стати більш гомогенним і толерантним.

Жестова мова відіграє важливу роль у мовному розвитку дітей з порушеннями слуху, привертаючи увагу багатьох дослідників. Дослідження показують, що у таких дітей можна спостерігати феномен двомовності, який зазвичай описується через поняття «жестовий білінгвізм». Як зазначає Л. Демчук, це явище також відоме під термінами «бімодальний білінгвізм» або «жестовий білінгвізм» (2018, с. 36). Н. Адамюк (2019) вважає, що доцільно використовувати цей термін для опису процесу опанування двох жестових мов, таких як українська та англійська жестові мови. Натомість Н. Зборовська (2011) виділяє кілька типів білінгвізму залежно від того, яка мова освоюється першою:

1. «Жестово-словесний білінгвізм» – ситуація, коли дитина спочатку вивчає жестову мову в родинному колі, а потім, в умовах спеціалізованого навчання, освоює словесну мову.

2. «Словесно-жестовий білінгвізм» – спостерігається у дітей, які з народження перебувають у словесному мовному середовищі, а лише згодом починають вивчати жестову мову.

С. Литовченко у своїх дослідженнях зазначає, що система спеціальної освіти для дітей з порушеннями слуху має свої переваги та недоліки, вимагаючи індивідуального підходу до кожного випадку. У спеціальних навчальних закладах створено комфортні умови для таких дітей: підготовлені фахівці, корекційні послуги, однорідне середовище учнів з однаковими освітніми потребами тощо. Проте в загальноосвітніх школах часто відсутня спеціальна корекційна допомога, а вчителі стикаються з обмеженими можливостями через великий розмір класу. Як зауважує С. Литовченко, «Існує ризик отримання учнем із порушенням слуху психологічної травми, проявів дискримінації з боку здорових ровесників, виникнення шкільної дезадаптації на ґрунті навчальної та особистісної неготовності дитини до інклюзивного навчання» (2020, с. 102).

Однак С. Миронова (2021) стверджує, що інклюзивне середовище може значно покращити можливості для дітей з порушеннями слуху в аспектах комунікації, мовленнєвого розвитку, соціалізації та адаптації до сучасного світу. Вона зазначає, що у таких класах діти не ізольовані від своїх однолітків,

що позитивно впливає на розвиток їх соціальних навичок, рівень загальної освіти та комунікативні вміння. Постійний контакт з батьками та педагогами сприяє психічному розвитку та нормалізації процесу особистісного становлення дітей.

Зарубіжні дослідження, зокрема, К. N. Alasim та Р. Paul (2018), підтверджують, що інклюзивне навчання позитивно впливає на розширення словникового запасу, мовленнєву активність та розвиток навичок читання з губ у дітей з порушеннями слуху. Однак деякі дослідження вказують на те, що після чотирьох років навчання в загальноосвітніх школах діти з порушеннями слуху можуть мати сповільнений темп роботи на уроці, оскільки обсяг навчального матеріалу та його складність зростають, що ускладнює повне сприйняття й розуміння навчальної інформації. Це вимагає додаткової уваги з боку вчителя. Водночас спостерігається, що діти з порушеннями слуху, які навчаються в інклюзивних умовах, мають більший обсяг слухомовленнєвої пам'яті. Однак у них можуть бути деякі відмінності в міжособистісному спілкуванні з дітьми з нормальним слухом, зокрема, учні з порушенням слуху можуть мати нижчий рівень комунікативної активності.

Дослідження, що стосуються особливостей навчання дітей з порушеннями слуху, а також оптимізації освітнього процесу в контексті інклюзивної освіти, було детально розглянуто О. Тельною (2019). У своїх роботах вона підкреслює необхідність того, щоб навчальний процес у класах з інклюзією був спрямований не лише на задоволення потреб дітей з нормотиповим розвитком, але й на ефективне включення учнів з порушеннями слуху, орієнтуючись на їх мовленнєвий та загальний розвиток. Для створення належних умов для таких учнів, О. Тельна пропонує зменшити кількість учнів у класах до 20 осіб, що дозволить педагогам використовувати індивідуалізований підхід до кожного учня, враховуючи специфіку слухових та мовленнєвих особливостей.

Згідно з думкою А. Собчука (2022), важливим аспектом перед інтеграцією дітей з порушеннями слуху в загальноосвітній заклад є комплексна підготовка, яка включає роботу з учнем, його батьками та вчителями. А. Собчук

акцентує увагу на важливості обґрунтованої діагностики слухової функції, а також виявлення відхилень у психоемоційному, мовленнєвому та фізичному розвитку дитини з порушеннями слуху. Протягом навчання дитина потребує постійної психолого-педагогічної та корекційної підтримки, яка має здійснюватися через тісну співпрацю з педагогічним колективом та родиною.

С. Мойсеєнко (2015) підкреслює важливість залучення дефектологів і сурдопедагогів для підвищення якості навчання учнів з порушеннями слуху в інклюзивних класах. Сурдопедагоги допомагають організовувати спеціалізовані заняття для розвитку слухового сприймання та мовлення, що важливо для подолання труднощів у засвоєнні матеріалу та соціалізації учнів. Вони також оцінюють успіхи учнів у різних аспектах навчальної діяльності та взаємодії з однолітками та педагогами.

За словами К. Луцько (2010), ефективне навчання дітей з порушеннями слуху в інклюзивних класах потребує застосування спеціальних технічних засобів, таких як слухові апарати, електроакустичні прилади та інформаційно-комунікаційні технології. Вони значно підвищують ефективність навчання, допомагаючи дітям з особливими освітніми потребами краще сприймати навчальний матеріал та долати труднощі в спілкуванні.

О. Колупаєва та О. Тараненко наголошують на важливості своєчасного визначення складності навчального матеріалу та вибору відповідних методів для його донесення до учнів з порушеннями слуху. Вони зазначають, що однією з головних задач є забезпечення учням доступного темпу навчання, створення завдань різної складності та застосування візуальних опор для полегшення засвоєння матеріалу. Це, за їхніми словами, є важливими чинниками оптимізації навчального процесу, що призводить до високих результатів у навчанні учнів з порушеннями слуху. «Належні умови, пов'язані з роботою дитини з порушеннями слуху в доступному для неї темпі, виконанням завдань різної складності, відстеженням зв'язку між діями учня та їх ймовірними результатами, запровадженням охоронного педагогічного режиму, що запобігає їхньому перенавантаженню» (Колупаєва, Тараненко, 2019, с. 117).

Інтеграція дітей з порушеннями слуху в освітній процес, як зазначає Т. Сак (2009), потребує комплексного підходу, що включає злагоджену діяльність педагогів, психологів, дефектологів (сурдопедагогів), а також активну участь батьків. Ключовим елементом успішної інтеграції є взаємодія всіх учасників освітнього процесу, що забезпечує належну підтримку дітям з порушеннями слуху, що в свою чергу сприяє досягненню високих результатів у навчанні. Не менш важливою є організаційно-правова складова, яка регулює діяльність інклюзивних навчальних закладів та встановлює права учнів з порушеннями слуху, запобігаючи хаотичному підходу до інтеграції.

Як зазначають С. Миронова та Л. Платаш (2021), сучасні підходи до навчання дітей з порушеннями слуху активно впроваджують системи, що базуються на вербальній мові. Для цього важливою умовою є розвиток новітніх технічних засобів, таких як індивідуальні слухові апарати та колективна апаратура. Особливо актуальною є верботональна система, розроблена П. Губериною в Хорватії, яка активно використовується в спеціалізованих центрах «СУВАГ». Ця система спрямована на стимуляцію слухового та тактильно-вібраційного сприйняття звуків, а також на використання залишкових слухових можливостей для покращення мовлення дітей з порушеннями слуху.

В. Шевченко (2017) у своїх дослідженнях наголошує на необхідності застосування не тільки слухопротезування та звукоосвітлювальних пристроїв, але й спеціального технічного обладнання для передачі інформації через зорові канали. Такими засобами є статичні та динамічні проекції, відео-технології, лазерні диски для кодування зображень та звуків. Телекомунікаційні технології та комп'ютери стали важливими інструментами в навчальному процесі, не лише сприяючи розвитку слуху та мовлення, а й зменшуючи вплив вторинних відхилень у розвитку завдяки підтримці компенсаторних процесів.

Згідно з О. Тельною (2019), комп'ютерні програми є важливим інструментом для сурдопедагогів, оскільки вони допомагають цілеспрямовано розвивати у дітей з порушеннями слуху такі когнітивні процеси, як мислення, пам'ять та увагу. Вони також забезпечують корекцію артикуляційних навичок,

слухового сприймання та читання з губ, а також сприяють вивченню жестової та словесної мови. Перспективним напрямом є створення програм для професійної освіти осіб з порушеннями слуху, що сприятиме їхній інтеграції на ринку праці та розвитку професійних навичок.

На основі вивчення наукових джерел та результатів практичних досліджень можна зробити висновок, що досягнення високої ефективності навчання учнів з порушеннями слуху значною мірою залежить від інтегрованої підтримки з боку різних учасників освітнього процесу. Як зазначає Н. Зборовська (2011), «результативність у навчанні учнів зі зниженим слухом підвищується за умови активної допомоги з боку батьків у навчальному процесі; підтримки та наставництва з боку вчителя, зокрема в адаптаційний період; допомоги однокласників, які сидять поруч; та раціональної організації самого освітнього процесу». Цей факт підкреслює важливість співпраці всіх учасників освітнього середовища для інтеграції дітей з порушеннями слуху в освітній процес.

Основними чинниками, що сприяють успішному навчанню, є також врахування особливостей сприйняття навчального матеріалу та готовність дітей з порушеннями слуху адаптуватися до середовища однолітків з нормальним слухом, а також готовність останніх прийняти дітей з порушеннями слуху як рівних партнерів у навчанні та соціалізації.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що дослідники та педагоги активно шукають оптимальні методи організації навчального процесу для осіб з порушеннями слуху, орієнтуючись на передові світові практики та досягнення. Останнім часом у загальноосвітніх навчальних закладах спостерігається зростання кількості учнів з особливими освітніми потребами, а в спеціалізованих закладах – учнів з порушеннями психофізичного розвитку, які мають різні хронічні захворювання та інші проблеми зі здоров'ям. Як зазначає Т. Єжова (2016), «учнівський контингент став значно різноманітнішим, помітно зростає різниця у когнітивному, емоційному, фізичному та комунікативному розвитку школярів у всіх навчальних закладах». Враховуючи ці зміни, необхідно значно вдосконалювати існуючі методики навчання дітей з

порушеннями слуху для забезпечення найбільш ефективного підходу до їхнього розвитку та освіти.

На сьогоднішній день методи супроводу дітей з порушеннями слуху базуються на багаторічних традиціях їхнього навчання та виховання. Одним із ключових аспектів є поділ на два основних підходи до розуміння сутності навчання таких дітей: медичний та соціальний. Ці підходи визначаються загальним ставленням суспільства до дітей з порушеннями слуху, сприйняттям освітньої проблеми з боку державних інституцій і формулюванням стратегії розвитку цієї галузі. Включно з розробкою основних принципів і моделей навчання, а також відповідних технологій навчання і розвитку таких дітей.

Отже, необхідність удосконалення процесу навчання для учнів з порушеннями слуху є наслідком змін у соціально-освітній політиці, зростанням різноманітності учнівського контингенту та потребою в індивідуальному підході до кожної дитини.

1.2. Психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумова організації їхнього навчання

Для забезпечення інклюзивного навчання дітей із порушеннями слуху вкрай важливо враховувати специфіку їхнього психологічного та вікового розвитку. Така обізнаність сприяє ефективній організації диференційованого навчання та вдосконаленню освітньо-виховного процесу. Як зазначають дослідники, розуміння вікових та мовленнєвих особливостей дітей зі зниженим слухом допомагає педагогам коригувати методи психолого-педагогічного обстеження та діагностики, що дозволяє визначити потенціал дитини та створити сприятливі умови для її навчання, виховання та розвитку.

Слуховий аналізатор виконує ключову роль у сприйнятті звуків, орієнтації в просторі, адаптації до соціального середовища, розвитку когнітивних здібностей і засвоєнні мовлення. Як зазначають Тельна та Маланчій: «один із наявних органів чуття, що дає можливість дитині чи дорослому сприймати немовленнєві і мовленнєві звуки, допомагає

орієнтуватись у довкіллі, адаптуватись у соціальному середовищі, розвивати і задовольняти пізнавальні, музичні потреби і здібності, оволодівати мовленням» (Тельна, Маланчій, 2019, с. 76-77). У разі порушень слуху у дітей виникають труднощі, що впливають на якість життя та взаємодію з оточенням, включаючи родину і колектив. Тому фахівці, які працюють з такими дітьми, повинні володіти сучасними знаннями та вміти застосовувати новітні технології для корекції слухових порушень.

Порушення слуху належать до сенсорних розладів. За даними ВООЗ, у світі приблизно 250 мільйонів людей мають порушення слуху, що становить близько 4,2 % населення Землі, і очікується, що до 2030 року цей показник зросте на понад 30 % (Гудзенко, 2018). Це свідчить про глобальну важливість проблеми та необхідність системного підходу до її вирішення.

Нормальне функціонування слухового аналізатора є критичним для повноцінного розвитку дитини, оскільки слух сприяє формуванню мовлення, розпізнаванню емоцій батьків, орієнтації у просторі та забезпеченню соціальної безпеки. Слух впливає на психічний розвиток і когнітивну активність дитини. Основні причини порушень слуху можна класифікувати наступним чином:

- 1) Генетичні фактори, що спричиняють спадкову втрату слуху;
- 2) Вроджені дефекти, зумовлені впливом негативних факторів (хімічних, фізичних) під час вагітності;
- 3) Набуті порушення, які виникають унаслідок перенесених захворювань, травм або психоемоційних впливів упродовж життя дитини (Волошина, 2019, с. 33-34).

Різноманітні порушення слухової функції можуть спричиняти широкий спектр слухових дефектів, які класифікуються за місцем і характером ураження слухової системи. Серед основних форм порушень виокремлюють наступні:

1. Кондуктивна втрата слуху – проявляється як результат обструкції або порушення передачі звукових хвиль у зовнішньому або середньому вусі, що перешкоджає їх надходженню до кохлеї. У медичній практиці це позначається як «приглухуватість», тоді як у сфері спеціальної педагогіки використовується термін «слабочуючі» для опису осіб з частковим зниженням слуху.

2. Сенсоневральна (або нейросенсорна) приглухуватість – виникає через патології внутрішнього вуха, слухового нерва або коркових зон мозку, які відповідають за обробку звукової інформації. Це порушення ускладнює розпізнавання та диференціацію мовленнєвих і немовленнєвих сигналів, що негативно впливає на когнітивні процеси слухового сприйняття.

3. Змішані форми слухових порушень – поєднують зміни зовнішнього або середнього вуха з ураженнями центральних слухових структур, що значно ускладнює аудіальну комунікацію (Гудзенко, 2018, с. 25-26).

Діти з порушеннями слуху характеризуються наявністю двостороннього зниження слухової чутливості, яке утруднює або робить неможливим сприйняття мовлення без додаткових засобів корекції. Глухота визначається як повна або майже повна відсутність слуху, коли вербальні сигнали не сприймаються навіть за умови суттєвого посилення звуку. При рівні втрати слуху понад 90 дБ, підтвердженому аудіометричними дослідженнями, потрібне спеціалізоване навчання з формуванням звуковимови, читанням з губ і використанням слухових апаратів. Приглухуватість визначається науковцями як часткове зниження слуху, що утруднює сприйняття мовлення, особливо в умовах фонового шуму. Діти з таким станом мають середній рівень втрати слуху до 85 дБ і, за належної педагогічної підтримки, можуть частково оволодіти мовленням самостійно (Дмітрієва, 2020, с. 44).

У контексті спеціальної педагогіки діти з порушеннями слуху класифікуються за ступенем втрати слуху та віком появи патології. Діти з порушенням слуху можуть мати як повну відсутність слухового сприйняття, так і глибоку приглухуватість, яка унеможливує природне формування мовлення. Більшість дітей з порушенням слуху зберігають залишковий слух, який за умови своєчасної корекції дозволяє сприймати окремі звуки та фонему. Без використання слухових протезів сприйняття усного мовлення залишається недосяжним (Жук, 2015, с. 61).

Порушення слуху спричиняє значний вплив на психічний розвиток дитини, викликаючи різноманітні відхилення. Вторинний дефект, пов'язаний із втратою або значним порушенням мовлення, прямо впливає на становлення

когнітивних процесів. Обмеження у мовленнєвій діяльності гальмує розвиток не лише словесно-логічного мислення, а й наочно-образного та практичного інтелекту, що ускладнює адаптацію дитини до соціального середовища. Попри домінування наочно-образного мислення, брак мовленнєвої підтримки унеможливорює повноцінну вербалізацію сприйнятої інформації та її когнітивний аналіз (Зборовська, 2011).

Діти, які втратили слух після часткового формування мовлення (пізнооглухлі), стикаються з труднощами у збереженні вербальних навичок. Рівень збереженості мовлення у них залежить від віку втрати слуху, ступеня сформованості мовленнєвих структур та умов соціалізації. Якщо втрата слуху настає у 2–5 років без належної допомоги, це призводить до деградації звукової складової, звуження лексикону та спрощення синтаксичних конструкцій. Втрата слуху після 5 років дозволяє зберегти основні мовленнєві навички, однак їхня підтримка вимагає спеціальної корекційної роботи, спрямованої на розвиток слухо-зоро-вібраційного сприйняття та розуміння ними усного мовлення (Кунінець, 2019).

Слабочуючі діти, володіючи залишковим слухом, можуть частково самостійно оволодівати мовленням, хоча їхній мовленнєвий розвиток зазнає значних викривлень. Дитина з туговухістю першого ступеня (20–50 дБ) або другого ступеня (50–70 дБ) стикається з труднощами у формуванні словникового запасу, що негативно впливає на оволодіння читанням, письмом та аналізом текстів. Вторинний дефект, спричинений порушенням слухового аналізатора, ускладнює когнітивний розвиток, створюючи додаткові бар'єри у навчанні та соціалізації (Литовченко, Таранченко, Жук, 2019, с. 77).

Процес соціальної адаптації дітей з порушеннями слуху ускладнюється через бар'єри у вербальній комунікації. Обмежені мовленнєві ресурси можуть провокувати непорозуміння з однолітками, що спричиняє конфлікти та формує емоційно-вольові дисфункції. Варто зазначити, що, попри мовленнєві труднощі, інтелектуальний потенціал таких дітей залишається збереженим, а усвідомлення власних обмежень може спричиняти зниження самооцінки, емоційну нестабільність або замкнутість. Саме тому корекційно-розвивальна

робота має бути зосереджена на формуванні комунікативної компетентності, розширенні мовленнєвого репертуару та розвитку невербальних засобів спілкування, що сприятиме ефективнішій інтеграції дитини у соціум (Зборовська, 2011; Кунінець, 2019; Литовченко, Таранченко, Жук, 2019, с. 77).

Залежно від часу виникнення порушення слуху, осіб можна поділити на дві групи: тих, у кого слухові розлади з'являються до розвитку мовлення (долінгвальне порушення), і тих, хто втрачає слух після того, як вже опанував мовлення (постлінгвальне порушення). Діти, що втрачають слух після п'ятирічного віку, зазвичай зберігають здобуті мовленнєві навички, такі як лексика та граматична структура мови. Основне завдання корекційної роботи в такому випадку – підтримка слухо-зорового сприйняття, збереження мовленнєвих особливостей і розвиток комунікативних здібностей (Мартинчук, 2010, с. 154).

У медичній практиці виділяють два типи сенсоневральної приглухуватості (СНП) та глухоти: вроджену і набутих. Набуті порушення слуху можуть бути раптовими, гострими або хронічними. Раптове порушення виникає за добу, гостре розвивається впродовж 1–3 діб, а хронічне прогресує поступово. Вроджена приглухуватість зустрічається в 25–30 % випадків і може бути зумовлена генетичними чинниками, впливом інфекцій, що мали місце під час вагітності, або токсичними ефектами деяких лікарських препаратів (наприклад, стрептоміцину, канаміцину, мономіцину, хініну) в першому триместрі. Деякі порушення слуху можуть бути спричинені анатомічними аномаліями, як-от закриття слухового проходу (Мороз, Овсянник, Таранченко, 2013, с. 36-37).

Порушення слуху в дітей і дорослих мають суттєві відмінності. У дорослих, як правило, зберігаються мовленнєві навички, проте виникають труднощі з розумінням мовлення, що зазвичай компенсується використанням слухових апаратів або допомогою сурдопедагогів. Втрата слуху в дорослому віці рідко призводить до значних змін у психоемоційному розвитку. Однак у дітей порушення слуху суттєво впливає на розвиток психічних процесів та загальний розвиток особистості, оскільки відсутність доступу до мовлення

гальмує формування когнітивних і комунікативних навичок (Садова, 2020, с. 53).

У роботі з особами, що мають порушення слуху, важливо враховувати ступінь і характер ушкодження слухового аналізатора. Зокрема, надання медичної допомоги, слухопротезування та педагогічна підтримка є ключовими для мінімізації негативного впливу втрати слуху. Вторинні порушення, зокрема труднощі в розвитку мовлення, виправляються в процесі спеціалізованого навчання. Як вказує Сидорів, рівень мовленнєвого розвитку у дітей із порушенням слуху змінюється залежно від багатьох факторів: часу виникнення порушення, умов, що склалися після втрати слуху, наявності педагогічної роботи та індивідуальних особливостей дитини (Сидорів, 2020, с. 59).

Мовлення дітей з порушеннями слуху відрізняється рядом специфічних характеристик, які нерідко проявляються у стійких відхиленнях від норми, що можуть зберігатися на протязі тривалого часу. Це важлива інформація для педагогів, які працюють з дітьми цієї категорії у звичайних освітніх закладах, оскільки такі діти зазвичай мають суттєво обмежений словниковий запас порівняно з дітьми, які не мають порушень слуху. Це стосується не лише активного словника (вживання слів), а й пасивного словника (розуміння слів), що в здорових дітей значно більший. У дітей з порушеннями слуху ці два види словникових запасів є набагато ближчими за обсягом, тобто вони розуміють слова, які використовують у своєму мовленні, проте їм часто бракує слів з абстрактним значенням, що є характерними для мовлення чуючих дітей їхнього віку. Також у їхньому лексиконі може бути відсутність слів, які позначають схожі об'єкти або є синонімами для вже відомих слів. Це створює прогалини у словниковому запасі, очевидні при письмових чи усних висловлюваннях, наприклад, під час переказу прочитаного матеріалу (Таранченко, 2013, с. 84).

Окрім кількісної недостатності лексики, мовлення дітей з порушеннями слуху має й специфічні якісні особливості. Однією з найбільш помітних є порушення звуко-буквенної структури слів. Ці помилки типові для слабочуючих дітей, які здатні частково сприймати звуки на слух. Деякі звуки ці діти взагалі не чують, інші ж сприймають неправильно. Вони також чують

лише наголошені частини слів, що ускладнює сприйняття префіксів, закінчень і інших ненаголошених частин. Це веде до спотвореного сприйняття, запам'ятовування і відтворення слів у мовленні. Ці помилки зазвичай непомітні в усному мовленні, але стають чітко видимими в письмових роботах: змішування звуків, пропуски звуків при злитті приголосних, перестановка звуків і пропуски ненаголошених частин слова. З віком та в процесі навчання ці помилки зазвичай зменшуються, іноді навіть повністю зникають (Чагарна, 2015, с. 275).

Що стосується сприйняття мовлення, то діти з порушеннями слуху, користуючись слухо-зоровими каналами, можуть неадекватно розуміти значення слів через поганий слух і невірне зчитування з губ. Тим не менш, ситуація спілкування, жести співрозмовника і його емоційні вирази можуть значно полегшити процес розуміння для дитини. Однак під час читання тексту дитина не отримує подібної допомоги, що значно ускладнює процес сприйняття та розуміння. Вона може мати труднощі з розумінням слів, бо стикається з ними вперше і часто плутає їх із іншими словами, схожими за звуковою або графічною структурою. Додатково, дитина може не розпізнавати граматичні форми слів, що призводить до труднощів у розумінні контексту. Навіть якщо дитина добре розуміє лексичне значення кожного слова окремо, їй може бути складно правильно зрозуміти граматичні зв'язки між словами, що ускладнює розуміння цілого речення.

Згідно з науковими дослідженнями, існує важлива різниця між дітьми з порушеннями слуху та тими, хто повністю втратив слух. Діти з частковими слуховими порушеннями, що мають слабкий слух, зберігають здатність до часткової компенсації цього порушення. Це дає їм змогу зберігати деякі слухові функції, що дозволяє адаптуватися до навколишнього середовища через використання альтернативних способів взаємодії. Вони часто шукають способи компенсації, не покладаючись на значне навантаження на зорове сприймання. У той час як діти з порушенням слуху здебільшого адаптуються до середовища через розвиток зорових функцій або комбінування слуху і зору, що залежить від рівня глухоти і наявних засобів слухопротезування. Наявність або відсутність

слуху має великий вплив на розвиток пізнавальних процесів, таких як пам'ять, мислення, уява, що, в свою чергу, ускладнює соціальні взаємодії та мовленнєве спілкування (Таранченко, 2013, с. 142-143).

Порушення слуху, чи вроджені, чи набуті, істотно впливають на розвиток дітей. Вони стикаються з низкою труднощів у повсякденному житті: в процесі навчання, при спілкуванні з родиною та однолітками, а також під час взаємодії з іншими людьми. Однак, за умови правильно організованої корекційної роботи, є можливість значного покращення розвитку таких дітей. Вони можуть досягти рівня розвитку, схожого з рівнем дітей з нормальним слухом, зокрема у психомоторних навичках, мовленні та інтелекту.

Якщо діти з порушеннями слуху не мають додаткових проблем розвитку, вони можуть досягти вікових норм, за умови спеціалізованої компенсаторно-корекційної роботи з першого року життя. Це дозволить їм оволодіти навичками фразового мовлення, вільно комунікувати з іншими, а також успішно сприймати мовлення через слухо-зорову комбінацію. Такі діти часто навчаються разом з чуючими дітьми в освітніх установах різних рівнів (Чупахіна, 2020, с. 84).

Рівень розвитку психомоторних і мовленнєвих навичок у дітей з порушеннями слуху значною мірою залежить від наявності сприятливих умов, таких як: активне та систематичне навчання, підтримка родини, внутрішні ресурси дитини, її фізичний стан і особистісні характеристики (активність, комунікабельність, витривалість, працездатність), своєчасне слухопротезування.

Інноваційні досягнення в медицині та сурдопедагогіці сприяли створенню нових методів і технологій, які дозволяють ефективно вирішувати проблему слухових порушень у дітей. Спеціалізовані методики, які розроблені в межах сурдопедагогіки, спрямовані на розвиток інтелектуального потенціалу дітей, що включає оволодіння мовленням, розвиток слухового сприймання, пам'яті та інших психічних процесів, необхідних для їх успішної соціальної інтеграції. Діти з порушеннями слуху можуть освоїти навички, яких немає у чуючих дітей, зокрема читання з губ, сприймання мовлення за окремими звуковими

одинацями (фонемами та складами) або через тактильні та вібраційні сигнали. Діти з порушеннями слуху на рівні 90 дБ і вище здатні сприймати лише частину звуків, що надходять до них, – приблизно третину або чверть звуків, які присутні в мовленнєвому потоці. На основі цих обмежених звуків вони намагаються з'ясувати зміст повідомлення (Сак, 2009, с. 54-55).

Для дітей з порушеннями слуху характерні суттєві труднощі в сприйнятті мовлення та звуків, що часто потребує використання спеціалізованих слухових пристроїв. Такі пристрої виконують важливу функцію корекції слуху, регулюючи частотний спектр звуків, що дає змогу забезпечити доступ до звукової інформації, а також здійснюють її підсилення та компресію. На сьогодні для корекції слухових порушень у дітей застосовуються різноманітні методи:

1. Електроакустична корекція – передбачає використання цифрових слухових апаратів, які допомагають компенсувати втрату слуху. Крім того, застосовуються пристрої системи Baha, що працюють на основі імплантації, а також апарати повітряного та кісткового проведення. Останні забезпечують передачу звуку безпосередньо до завитка, що дозволяє забезпечити більш ефективне сприйняття звуків.

2. Електрична корекція – ґрунтується на технології кохлеарної імплантації, застосовується для лікування тяжких порушень слуху, зокрема при двосторонній приглухуватості IV ступеня або глухоті. У таких випадках імплантується кохлеарний пристрій у внутрішнє вухо, що значно покращує слухову чутливість і допомагає дитині адаптуватися до оточуючого світу (Литовченко, 2020, с. 124).

Отже, знання про вікові та психологічні особливості розвитку дітей з порушеннями слуху має важливе значення для успішної організації інклюзивного навчання. У таких дітей спостерігається різний рівень мовленнєвого розвитку, який залежить від ступеня втрати слуху, часу виникнення порушення, умов, у яких дитина знаходилася після втрати слуху, наявності педагогічної підтримки, а також індивідуальних особливостей. Варто зазначити, що порушення слуху на ранніх етапах розвитку дитини має значний

вплив на її психічний розвиток. Немоżliвість сприйняття мовлення часто призводить до труднощів у розвитку мови, що, у свою чергу, погіршує формування інших психічних функцій та процесів.

1.3. Основні чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, порушення слуху, зокрема глухота, є досить поширеною проблемою серед новонароджених, адже ці стани фіксуються у 2–3 % дітей, а до 18 років цей показник збільшується на 5%. Щорічно в Україні близько 400 дітей народжуються з важкими порушеннями слуху (Литовченко, 2020, с. 31). Водночас успішність соціальної адаптації та інтеграції дітей з порушеннями слуху залежить від кількох факторів, найважливішим з яких є якість наданої освіти. Психолого-педагогічна підтримка, організація навчання та виховання є невід'ємною частиною цього процесу, адже вона забезпечує необхідні умови для розвитку таких дітей.

Важливо зазначити, що кожна дитина з порушеннями слуху повинна досягти мінімального рівня освіти відповідно до вимог законодавства та здобути компетенції, які дозволяють їй продовжувати навчання, перебуваючи в умовах спеціалізованого або інклюзивного закладу освіти. В умовах інклюзивного навчання необхідно впроваджувати адаптації, що сприятимуть кращому засвоєнню навчального матеріалу дитиною з порушеннями слуху. Одним із важливих напрямків є організація корекційно-розвивальних занять, які спрямовані на покращення слухового сприйняття, розвиток мовлення, ритміки та інших важливих навичок. Оцінка рівня комфорту і якості освіти для такої дитини багато в чому залежить від того, наскільки враховуються її індивідуальні особливості та сильні сторони (Ляхова, 2005, с. 74).

Сучасні умови надають значно більше можливостей для вибору типу закладу освіти та методів навчання для дітей з порушеннями слуху. Батьки

разом з дітьми мають можливість вибирати, чи бажають вони навчатися усному та писемному мовленню, чи віддати перевагу дактильно-жестовій мові. В залежності від рівня володіння усним мовленням та загального розвитку мови, діти з порушеннями слуху можуть навчатися в інтегрованому середовищі разом з іншими дітьми. Сьогодні ці можливості стали ще ширшими завдяки можливості вибору інтегрованого навчання, яке передбачає кваліфіковану допомогу, а також навчання в інклюзивних закладах освіти, що сприяє більш ефективному та комфортному процесу навчання.

Для дітей з порушеннями слуху, як і для тих, хто має нормотиповий розвиток, доступні різні форми навчання, зокрема формальне, неформальне та інформальне навчання. Серед специфічних варіантів освітнього процесу для таких дітей слід виділити дистанційне навчання, екстернат, сімейне навчання, а також педагогічний патронаж. Ці форми навчання дозволяють створити індивідуальні освітні траєкторії, що відповідають особливим потребам кожної дитини з порушеннями слуху. Згідно з чинним законодавством, передбачена також надання освітніх послуг, таких як педагогічні, психологічні, корекційно-розвивальні послуги, а також забезпечення спеціальними засобами для корекції психофізичного розвитку дітей з порушеннями слуху. Як зазначає В. Жук, основні завдання, які стоять перед освітою таких дітей, включають:

- всебічний розвиток дитини через корекцію порушень слуху;
- систематичне виховання, навчання та розвиток з допомогою корекційно-компенсаторної освіти;
- профілактика та корекція порушень розвитку;
- зміцнення фізичного здоров'я дитини;
- розвиток словесного мовлення як основи спілкування та пізнання;
- удосконалення слухового сприймання;
- активізація пізнавальної діяльності;
- фізичний розвиток;
- соціалізація особистості (Жук, 2017, с. 41-42).

У дітей з порушеннями слуху процес формування мови відбувається поступово, збагачуючись новими словами, які спершу використовуються у

простих словосполученнях, а з часом – у складніших конструкціях. Зміст слів розширюється від назв предметів до вираження дій, ознак та просторових уявлень, що дозволяє таким дітям засвоювати часопросторові концепти. Опанування навичок, зокрема читання, на основі правильно сформованих навичок дає змогу дітям відтворювати складові слова та цілі речення, що сприяє успішному розумінню тексту.

Кожна дитина з порушеннями слуху є неповторною особистістю, і її особливості дозволяють розвивати унікальні навички, які часто відсутні у дітей з нормотиповим розвитком. Зокрема, до таких навичок належать:

- оволодіння правильним звуковим мовленням за умов порушеного слухового сприймання та складнощів у відтворенні мовлення дорослих;
- здатність читати з губ;
- сприймання окремих фонем, складів, слів при ушкодженні слуху;
- здатність обробляти та усвідомлювати мовленнєву інформацію, виділяючи окремі елементи мовленнєвого потоку (фонемі, склади, слова, фрази);
- розвиток навичок прогнозування у мовленнєвих ситуаціях (Замша, Федоренко, 2016, с. 55-56).

Порушення слуху впливають на здатність дітей сприймати навчальний матеріал та демонструвати отримані навчальні досягнення, що потребує адаптації освітнього процесу. Втрата слуху або глухота не знижують інтелектуального потенціалу дитини, але вимагають надання спеціалізованих освітніх послуг, які забезпечують належний рівень навчання. Серед таких послуг можна виділити:

- регулярне вдосконалення мовлення та слуху за допомогою кваліфікованих фахівців, корекцію звуковимови;
- використання слухових апаратів для підсилення звукового сприймання;
- надання послуг перекладача для учнів, які користуються жестовою мовою;
- створення спеціальних умов у класах для можливості читання з губ;

- надання відеоматеріалів із субтитрами для покращення сприйняття інформації;
- допомога у виконанні завдань та розумінні інструкцій;
- надання вчителям та однокласникам інструкцій щодо використання альтернативних методів комунікації, таких як жестова мова;
- консультації для формування інклюзивного освітнього середовища (Калька, Цибрівський, Цибрівський, 2018, с. 38).

Діти з порушеннями слуху часто стикаються з суттєвими труднощами в оволодінні мовою, оскільки вони мають проблеми з розумінням нових слів, граматичних конструкцій та правильною побудовою речень. Для таких дітей важливими є наочні моделі комунікації, зокрема, мова жестів, дактиль, а також спеціальні методи вимови чи використання слухових апаратів. Ці засоби допомагають зменшити мовленнєві труднощі та підтримують розвиток мовних навичок. Вплив спеціально розроблених вправ для дітей із порушеннями слуху на розвиток мовлення та комунікації спостерігається вже з раннього віку. Важливою є також співпраця різних фахівців, зокрема сурдопедагогів, вчителів та асистентів, які повинні працювати разом для того, щоб навчити дітей ефективно використовувати залишковий слух, навіть якщо в освітньому процесі використовуються альтернативні методи комунікації, такі як жестова мова. Оскільки 90% дітей з порушеннями слуху народжуються в родинах, де батьки не мають слухових розладів, необхідно також навчати батьків правильному вихованню таких дітей та їх підтримці вдома (Замша, Федоренко, 2016, с. 58).

На думку К. Луцько (2010), перед початком навчання в школі діти з порушеннями слуху мають різні рівні розвитку та мовленнєвих навичок. Ці відмінності залежать як від індивідуальних особливостей дитини, так і від її слухових можливостей, а також від ефективності та своєчасності корекційної роботи, яку вона проходить. Дослідження показують, що чим раніше починається корекція слухових порушень, тим більше шансів у дітей на успішне навчання в школі. Частина дітей із невеликими порушеннями слуху здатні адаптуватися до навчання в загальноосвітній школі, особливо якщо вони

відвідували звичайні дитячі садки чи навчалися вдома. Діти, які втратили слух у віці 5-6 років, можуть зберегти мовлення, яке не відрізняється від їх однолітків, якщо корекційні заходи були запроваджені на ранніх етапах. Усі ці діти можуть успішно інтегруватися в інклюзивну систему навчання за умови активної підтримки з боку сурдопедагога та участі батьків у навчальному процесі.

Для дітей із порушеннями слуху, яким рекомендовано інклюзивне навчання, важливо враховувати не тільки рівень мовного розвитку, а й можливі труднощі в освоєнні навчального матеріалу, які можуть не здолати без допомоги. Кваліфіковані фахівці, зокрема вчителі-дефектологи, повинні працювати як з дитиною, так і з її педагогами та батьками, щоб забезпечити ефективну допомогу в навчанні. Система освіти має бути готова до тісної співпраці з родинами та фахівцями, надаючи підтримку на всіх етапах навчання (Мартинчук, 2010).

В. Литвинова (2012) зазначає, що дитина з порушеннями слуху повинна активно брати участь у навчальному процесі, не гальмуючи темп уроку. Проте, необхідно забезпечити повне розуміння матеріалу, оскільки навіть незначні прогалини в розумінні можуть призвести до серйозних проблем у подальшому навчанні. Тому вкрай важливо, щоб педагоги ретельно перевіряли засвоєння кожної теми. Питання до учня повинні бути простими і зрозумілими, а також передбачати можливість повторення чи самостійного вирішення проблеми. Це дозволить дитині з порушеннями слуху адаптуватися до навчального процесу без стресу та уникнути ситуацій, коли матеріал залишається незрозумілим, що може негативно вплинути на її подальший розвиток.

В умовах навчання дітей із порушеннями слуху в загальноосвітніх закладах надзвичайно важливо враховувати їхні специфічні потреби для оптимізації освітнього процесу. Як зазначає О. Федоренко (2015), учні з порушенням слуху часто отримують письмові завдання тоді, коли їхні однокласники працюють усно. Це призводить до кількох значущих наслідків: дитина втрачає нагоду брати участь у спільній усній діяльності, що сповільнює

формування комунікативних навичок; водночас педагог мимоволі формує для неї окремий режим навчання, що суперечить засадам інклюзивної освіти.

С. Шевченко (2017) підкреслює, що успішність освітнього процесу для учня з порушеннями слуху значною мірою залежить від ступеня його залученості до навчальної діяльності під час уроку. Важливо, щоб учитель забезпечив ефективну підтримку, створюючи умови для максимальної інтеграції дитини в колектив і спільного засвоєння навчального матеріалу.

Особливе корекційне значення для учнів із порушеннями слуху мають уроки рідної мови, адже саме під час цих занять закладається фундамент граматично правильного мовлення. І. Садова (2020, с. 93) зазначає: «важливого значення набуває граматична правильність мовлення дитини». Для досягнення цього важливо адаптувати типові завдання. Наприклад, замість простої ідентифікації іменників у давальному відмінку можна запропонувати учням виписувати словосполучення «дієслово + іменник у давальному відмінку», скласти з ними речення, а потім варіювати відмінкові форми.

Такий підхід сприяє стійкому засвоєнню граматичних конструкцій, що є ключовим для дітей із порушеннями слуху, адже їхнє оволодіння мовними структурами потребує більше часу та систематичного повторення. Педагог може поступово ускладнювати завдання, доповнюючи їх різноманітними вправами для класної та самостійної роботи, що дозволить закріплювати знання в різних комунікативних контекстах.

Ефективна організація навчального процесу для учнів із порушеннями слуху вимагає гнучкості та адаптації традиційних методик до їхніх індивідуальних потреб. Важливо не відокремлювати таких дітей від колективної діяльності, а навпаки – активно сприяти їхній участі в навчальному процесі, що узгоджується з принципами інклюзії та сприяє всебічному розвитку в середовищі однолітків.

У процесі навчання дітей із порушеннями слуху на заняттях із читання особливо важливо враховувати їхні індивідуальні особливості сприйняття текстового матеріалу. Учні можуть стикатися з труднощами як у розумінні лексики, так і у засвоєнні змісту об'ємних літературних творів. З метою

зменшення цих труднощів доцільним є проведення попередньої підготовки вдома. Однак, надмірний аналіз тексту спільно з батьками перед уроком може знизити мотивацію дитини до роботи в класі. Натомість корисним є використання ілюстрованих видань, які відповідають навчальній програмі, як підкреслює Савенко (2016, с. 29).

Попереднє ознайомлення зі змістом казок чи оповідань, особливо незнайомих, значно полегшує сприйняття. Слід зосередитися на ключових термінах і мовних зворотах, притаманних тексту. Під час роботи з історичними матеріалами важливо вводити учня в контекст епохи: розповідати про соціальні реалії та особливості часу. Такий підхід сприяє кращому розумінню логіки подій та морального змісту твору, що стимулює дитину до активної участі в колективному обговоренні.

На уроках математики діти з порушенням слуху часто стикаються з труднощами у розумінні текстових задач. Насамперед важливо пересвідчитися, що учень правильно інтерпретує ситуацію, описану в умові, адже саме помилкове сприйняття контексту може призвести до невірних рішень. Текстові задачі містять специфічні вирази, наприклад, «поділили порівну» або «залишилося на... менше». Такі конструкції варто опрацьовувати з асистентом учителя ще до розв'язання задач у класі. При цьому підготовка має базуватися не на передчасному розв'язанні задач, а на практичних вправах із використанням наочних матеріалів (Садова, 2020, с. 137-138).

Залучення асистента у процес підготовки дитини до навчальних занять є ключовим елементом її успішної інтеграції в освітнє середовище. Така підтримка допомагає формувати в учня вміння аналізувати, критично оцінювати та емоційно сприймати літературні твори, а також розвивати математичне мислення через усвідомлення реальних життєвих ситуацій. Індивідуально адаптована підготовка дозволяє дітям з порушенням слуху повноцінно брати участь у навчанні разом з однолітками, що є важливим чинником їхньої соціалізації та особистісного розвитку.

Для ефективного розвитку мовлення у дітей з порушеннями слуху необхідно впроваджувати систематичні спеціалізовані заняття, що сприяють

удосконаленню слухового сприйняття та формуванню комунікативних умінь.

Зокрема, доцільним є застосування методів, які охоплюють:

- розпізнавання наявності чи відсутності звукового сигналу;
- орієнтацію в просторі за напрямком джерела звуку;
- визначення кількості звукових імпульсів;
- розрізнення інтенсивності та гучності звуків;
- диференціацію немовленнєвих аудіосигналів довкілля;
- слухове і слухо-зорове сприйняття мовних одиниць: фонем, складів, лексем, фраз і коротких текстів (Мойсеєнко, 2015, с. 23).

У процесі навчання грамотності у дітей із порушеннями слуху ефективними є вправи з розрізною азбукою, що включають пошук відповідних графем, формування складів і слів, а також побудову простих синтаксичних конструкцій (Мартинчук, 2010, с. 48).

Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей із порушеннями слуху потребує комплексної співпраці міждисциплінарної команди фахівців та батьків. Спільна діяльність спрямована на забезпечення оптимальних умов для індивідуального розвитку дитини, засвоєння освітнього контенту, ефективної соціалізації та інтеграції у спільноту. Команда психолого-педагогічного супроводу формує індивідуальну освітню програму з урахуванням особливостей кожного учня (Литовченко, 2020, с. 304).

Склад команди варіюється залежно від потреб дитини і може включати адміністрацію закладу освіти, класного керівника, предметних викладачів, асистента вчителя, психолога, соціального педагога, сурдопедагога, а також батьків або законних представників. У разі потреби до команди залучаються профільні спеціалісти: отоларинголог, сурдолог, дитячий асистент, фахівці з соціального захисту, представники служб у справах дітей та громадських організацій, що займаються захистом прав дитини (Про затвердження, 2018).

Члени команди супроводу спільно розробляють Індивідуальну програму розвитку, систематично контролюючи процес її реалізації та вносячи необхідні корективи за потреби. Вони детально аналізують індивідуальні особливості кожної дитини, ідентифікують труднощі у навчанні та визначають

найефективніші шляхи їх подолання. Враховуючи висновки Інклюзивно-ресурсного центру, команда визначає оптимальний перелік корекційно-розвиткових занять, а також додаткові психологічні та педагогічні послуги. При цьому вирішується, які послуги можуть бути надані внутрішніми фахівцями закладу, а для яких доцільно залучати зовнішніх спеціалістів. Колегіально обговорюються питання методичного супроводу, вибору оптимальних педагогічних підходів, методик навчання, підбору дидактичного матеріалу, а також адаптації освітнього простору з урахуванням потреб дитини. Команда також проводить консультації та інформаційно-просвітницьку діяльність, сприяє формуванню середовища на засадах універсального дизайну та розумного пристосування, а також забезпечує профілактику булінгу та підтримку культури толерантності (Федоренко, 2015, с. 148).

Освітній процес для дітей з порушеннями слуху поєднується з комплексом оздоровчих і корекційних заходів, включаючи заняття з сурдопедагогом для розвитку слухового сприйняття та мовлення, а також, за потреби, медичний супровід, консультації психолога та логопеда. Адаптація до шкільного середовища значною мірою залежить від компетентності педагога та асистента вчителя, які мають розуміти специфіку розвитку дітей з порушеннями слуху та володіти спеціалізованими методиками для полегшення комунікації й засвоєння навчального матеріалу. Педагогічний супровід передбачає не лише навчання, але й соціалізацію дитини, налагодження дружніх відносин з однолітками та формування атмосфери взаємоповаги. Важливим аспектом є розвиток у нормотипових дітей емпатії та рівноправного ставлення до однокласників з особливими освітніми потребами, водночас уникаючи надмірної опіки: «важливо уникати гіперопіки: не допомагати там, де дитина з порушеннями слуху може і має впоратися сама» (Тельна, Маланчій, Дацьо, 2019, с. 99-100).

Отже, для забезпечення повноцінного освітнього процесу дітей з порушеннями слуху необхідно створити умови для індивідуалізованої підтримки як у спеціальних, так і в інклюзивних класах. Інклюзивний освітній підхід передбачає комплексні адаптації та постійний психолого-педагогічний

супровід, який базується на тісній співпраці фахівців і батьків. Це дозволяє створити сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості дитини, формування ключових компетентностей, успішної соціалізації та інтеграції в суспільство.

Висновок до розділу 1

1. У сучасному науковому дискурсі розглядаються два основоположні підходи до навчання дітей з порушеннями слуху: медичний та соціокультурний. Ці концепції формуються на основі суспільного сприйняття осіб з сенсорними порушеннями, державної політики у сфері інклюзивної освіти та стратегічних напрямів розвитку освітніх технологій. Важливе місце у цих підходах займають діагностичні методики, навчальні стратегії та корекційно-розвиткові програми, які еволюціонували на основі багаторічного педагогічного досвіду та сучасних досліджень у галузі спеціальної педагогіки.

2. Мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху значною мірою залежить від глибини сенсорного дефіциту, віку появи втрати слуху, якості реабілітаційних послуг, рівня педагогічної підтримки та особистісних характеристик дитини. Дослідження доводять, що рання втрата слуху може гальмувати загальний психічний розвиток, оскільки обмеження слухового сприйняття ускладнює формування мовлення, що, своєю чергою, впливає на розвиток когнітивних навичок та соціальну адаптацію.

3. Право на освіту дітей з порушеннями слуху реалізується через різні форми навчання: формальну, неформальну та інформальну, а також завдяки альтернативним моделям, таким як дистанційне, екстернатне та сімейне навчання, що дає змогу створювати індивідуальні освітні траєкторії. Корекційно-розвиткові заняття, орієнтовані на стимулювання слухового сприйняття, розвиток мовлення та ритмічних навичок, є невід'ємним елементом цього процесу. Інклюзивна освіта передбачає психолого-педагогічний супровід, співпрацю фахівців та батьків, що сприяє гармонійному розвитку особистості, оволодінню ключовими компетенціями, успішній соціалізації та реалізації потенціалу дитини в суспільстві.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти України

У сучасному світі розвинені країни приділяють особливу увагу забезпеченню демократичних цінностей, серед яких ключове місце посідає право на освіту та створення сприятливих умов для самореалізації кожної особистості. Міжнародні стандарти прав людини акцентують на принципах рівності та недискримінації, що зумовлює необхідність повноцінного залучення всіх осіб до суспільного життя. У цьому контексті особливо важливою є інклюзивна освіта дітей з особливими освітніми потребами, включно з тими, хто має порушення слуху, оскільки це забезпечує їм доступ до знань, сприяє інтеграції в соціум, самоствердженню та реалізації потенціалу в різних сферах діяльності.

Значна частина розвинутих країн регулює інклюзивне навчання дітей з порушеннями слуху через загальні законодавчі акти у сфері освіти, що охоплюють осіб з особливими освітніми потребами, без виокремлення окремих форм навчання. Враховуючи освітні інтеграційні процеси, що відбувалися у країнах Західної Європи (зокрема, Англії, Іспанії, Італії та Франції) та розвиток нормативної бази на міжнародному, європейському та національному рівнях, Л. Ткаченко визначила основні етапи формування інклюзивного навчання в Європі:

I етап (1990–1999 рр.) – становлення перших форм інклюзивної освіти у спеціалізованих закладах і класах для дітей з особливими освітніми потребами;

II етап (2000–2008 рр.) – інтеграція інклюзивного навчання у дві освітні системи: загальну (мейнстримінгову) та спеціалізовану, що значно розширило освітні можливості для дітей з інвалідністю;

III етап (2009–2015 рр.) – активний розвиток інноваційних методик і форм навчання у загальноосвітніх закладах з акцентом на соціалізацію учнів (2018, с. 198-199).

У період 1990–1999 рр. закладалися фундаментальні основи інклюзивної освіти, що співпало зі створенням Європейського Союзу (1992) та поширенням ідей освітньої інклюзії. Саме тоді почалося формування правових механізмів, які гарантували дітям з особливими освітніми потребами можливість навчатися разом із однолітками у загальноосвітніх школах.

Переломним моментом у трансформації підходів до інклюзії стало ухвалення ЮНЕСКО Всесвітньої Декларації «Освіта для всіх» та «Рамкової концепції дій для забезпечення базових освітніх потреб» (Джомт'єн, Таїланд, 1990), у яких наголошувалося на необхідності створення рівних умов для доступу всіх дітей до якісної освіти (Сидорів, 2017). Ці документи стали каталізатором глобальних освітніх реформ, спрямованих на забезпечення інклюзії та реалізацію права кожної дитини на навчання без обмежень.

На загальноєвропейському рівні було прийнято низку фундаментальних нормативних документів, що визначили обов'язки держав-членів у сфері підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, у 1990 році Рада міністрів освіти ЄС ухвалила резолюцію, яка регламентувала інтеграцію дітей з інвалідністю до загальноосвітніх закладів (EU «Resolution of the Council of Ministers of Education concerning Integration of children and young people with disabilities into ordinary systems of education»). Цей документ став відправною точкою для розвитку інклюзивної освіти на рівні Європейського Союзу.

Подальший етап еволюції підходів до інклюзії простежується у звіті Комісії ЮНЕСКО з прав людини «Права людини й інвалідність» (1991), де зазначалося: «освіта дітей з особливими освітніми потребами має здійснюватися, якщо це можливо, у загальних мейнстрімінгових школах, без прояву дискримінації стосовно них» (Таранченко, Литовченко, Федоренко, 2018, с. 52). Документ чітко вказував на неприпустимість обмежень у доступі до загальної середньої освіти, хоча водночас звертав увагу на потенційні ризики

ізоляції у разі примусового спрямування до спеціалізованих навчальних закладів.

Значним кроком стало прийняття у 1993 році «Стандартних правил ООН щодо вирівнювання можливостей дітей з особливими освітніми потребами» (UN «Standard rules on the equalisation of opportunities for persons with disabilities»). Ці правила стали основою для формування концепції інклюзивного навчання як ключового напрямку освітньої політики. Вони передбачали створення законодавчої бази, розробку методичних рекомендацій і адаптацію навчальних програм відповідно до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Національні уряди почали активно впроваджувати ці принципи у власні освітні системи. Так, у Великій Британії у 1993 році був прийнятий Закон «Про освіту» (UK Education Act), що закріпив юридичне визначення особливих освітніх потреб і зобов'язав загальноосвітні школи забезпечувати належні умови для навчання таких дітей (Давиденко, 2013, с. 309). Це свідчить про системний підхід до формування інклюзивної освіти, що поєднував міжнародні стандарти, національне законодавство та орієнтацію на соціальну рівність.

Процес становлення інклюзивної освіти в Європі був складним і багатовекторним, спираючись на міжнародні угоди, рекомендації провідних організацій та зусилля національних урядів. Впровадження інклюзивних практик стало можливим завдяки комплексному підходу, що враховував як правові аспекти, так і реальні потреби дітей з особливими освітніми потребами, поступово формуючи культуру толерантності та рівних можливостей у сучасному освітньому просторі.

У світлі зростаючої уваги до інклюзивної освіти, слід зазначити, що її основоположні принципи були офіційно закріплені під час Всесвітньої конференції «Освіта дітей з особливими потребами: доступ і якість», що відбулася за підтримки ЮНЕСКО у Саламанці (Іспанія, 7–10 червня 1994 р.). Представники з 92 країн ухвалили «Саламанкську декларацію» та «Рамкову програму дій щодо освіти осіб з особливими потребами» («Salamanca statement and Framework for action on special needs education»), що заклали концепцію

«шкіл для всіх» – освітніх закладів, які враховують індивідуальні особливості учнів і адаптуються до їхніх потреб. Документ наголошував, що інклюзія має стати нормою, а спеціалізовані заклади – винятком для окремих випадків (Саламанська, 1994).

Важливий етап у становленні інклюзивної політики відбувся у 1996 р., коли Європейське агентство з питань особливих освітніх потреб прийняло «Люксембурзьку хартію» («Luxembourg Charter»), що забороняла дискримінацію дітей з інвалідністю в освітньому процесі. У відповідь на це Велика Британія ухвалила Акт «Про недискримінацію за ознакою інвалідності» (UK «Disability Discrimination Act») (Давиденко, 2013, с. 312).

У період 2000–2008 рр. інклюзивна освіта активно розвивалася у двох паралельних напрямках: у загальноосвітніх та спеціалізованих школах. Це сприяло не лише академічній, а й соціальній інтеграції учнів з особливими потребами. Учасники міжнародних освітніх проєктів аналізували навчальні результати таких дітей, розробляли показники ефективності інклюзивного навчання та поступово розширювали спектр особливих освітніх потреб, які враховувалися в загальній системі. Внаслідок цього кількість сегрегованих класів почала скорочуватися.

Подальший розвиток інклюзивної освіти стимулювала «Дакарська рамкова програма дій» («Dakar framework for action»), ухвалена на Всесвітньому форумі з освіти в Дакарі (Сенегал, 26–28 квітня 2000 р.). Разом із «Цілями розвитку тисячоліття в галузі освіти» («Millennium development goals on education») вона акцентувала на необхідності створення інклюзивних шкіл як засобу боротьби з дискримінацією та формування соціальної толерантності. Враховуючи, що понад 113 млн дітей з особливими потребами були позбавлені доступу до базової освіти, а 880 млн залишалися неграмотними, документ закликав до створення освітнього простору, де кожна дитина отримувала б підтримку відповідно до своїх потреб і можливостей (Ткаченко, 2018, с. 202).

Процес розвитку інклюзивної освіти демонструє поступовий перехід від системи сегрегації до моделі повної інтеграції. Це стало можливим завдяки

міжнародним деклараціям, міждержавним ініціативам та спільному прагненню створити освітню систему, яка поважає права, гідність і унікальність дитини.

На початку XXI століття інклюзивна освіта стала пріоритетним напрямом міжнародної політики у сфері прав людини та рівного доступу до навчання. У 2001 році Європейський Парламент схвалив «Резолюцію щодо безбар'єрної Європи для дітей з особливими освітніми потребами» («European Parliament Resolution towards a barrier-free Europe for people with disabilities»), яка стала основоположним документом для формування інклюзивного освітнього простору. Цей нормативний акт визначав стратегічні завдання щодо усунення фізичних та соціальних бар'єрів у шкільних закладах, забезпечення адаптованих навчальних матеріалів та розвитку спеціалізованої підтримки для учнів із особливими потребами (Чопик, 2019, с. 24).

Подальший розвиток нормативно-правової бази продовжився у 2003 році, коли було ухвалено «Резолюцію щодо юридичного зобов'язання інструменту ООН для сприяння і захисту прав та гідності осіб з особливими освітніми потребами (інвалідність)» («European Parliament Resolution towards a United Nations legally binding instrument to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities»). Важливим кроком стала і «Резолюція Ради ЄС щодо рівних можливостей для учнів та студентів з особливими освітніми потребами у сфері освіти та навчання» («European Council Resolution on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training»), що підкреслювала важливість доступу до освітніх ресурсів та інтеграції таких учнів у загальноосвітній процес.

13 грудня 2006 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію «Про права осіб з обмеженими можливостями (інвалідність)» (UN «Convention on the rights of persons with disabilities»). Цей документ став своєрідним дороговказом для країн у створенні інклюзивних систем освіти. Конвенція закріплювала право кожної дитини на навчання у загальноосвітніх закладах з урахуванням її потреб, а також обов'язок держав забезпечувати відповідні ресурси, адаптації та підтримку педагогів (Локшина, 2009, с. 143).

Значний внесок у формування інклюзивної політики зробила «Лісабонська декларація» («Lisbon Declaration: young people's views on inclusive education»), ухвалена 2007 року. Молодь з особливими освітніми потребами з 29 країн ЄС у цьому документі акцентувала на важливості соціалізації через спільне навчання, розвитку навичок співпраці та формування толерантного середовища. Учні також наголошували на необхідності належної підготовки вчителів та постійного супроводу протягом усього навчального процесу (Тупиця, 2014).

Паралельно з розвитком правових механізмів, у різних країнах почали впроваджуватися практичні стандарти підтримки дітей з ООП. Наприклад, у США у 2007 році було запроваджено «Стандарт раннього виявлення і корекції порушень слуху» за моделлю «1–3–6». Ця модель передбачала обов'язковий неонатальний скринінг: виявлення порушень слуху до 1 місяця, діагностику до 3 місяців і початок реабілітації до 6 місяців. Такий підхід швидко поширився і став частиною медико-освітніх програм у більш ніж 50 країнах світу (Савінова, 2020, с. 104).

Загалом міжнародна практика інклюзії демонструє поступовий перехід від декларативних норм до системних змін у галузі освіти. Послідовне прийняття резолюцій, конвенцій та стандартів свідчить про прагнення глобальної спільноти створити середовище, де кожна дитина, незалежно від особливостей розвитку, зможе реалізувати свій освітній потенціал, отримати необхідну підтримку і стати повноправним членом суспільства.

У період з 2009 по 2015 рік активно розроблялися новітні концепції, методики та підходи до впровадження інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах, орієнтовані на їх соціальну інтеграцію через навчальний процес. Країни Західної Європи, зокрема Велика Британія, Іспанія, Італія та Франція, брали участь у міжнародних освітніх ініціативах, спрямованих на підготовку вчителів до роботи в інклюзивному середовищі, розроблення стратегічних карт інклюзивної політики та створення умов для безперервного навчання й підвищення академічних результатів учнів. Спостерігалось зростання

спеціалізованих курсів для педагогів, що сприяло збільшенню кількості учнів з особливими освітніми потребами у звичайних класах, трансформованих в інклюзивні простори (Давиденко, 2014, с. 124).

Значний етап у розвитку інклюзивної освіти пов'язаний з ухваленням у 2009 році міжнародного документа «Політичні рекомендації ЮНЕСКО з питань інклюзії в освіті» (UNESCO «Policy guidelines on inclusion in education»), який визначив стратегічний вектор розвитку освітнього простору без бар'єрів для всіх учнів. Основна мета документа полягала у подоланні соціальної ізоляції дітей з особливими потребами шляхом адаптації освітньої системи до їхньої різноманітності. Інклюзія розглядалася як стратегічна відповідь на освітні виклики, що спрямована на залучення дітей до навчального процесу, культурних практик та спільнот із мінімізацією процесів сегрегації (Литвинова, 2012, с. 86).

Розвиток глобальної стратегії інклюзії значно активізували міжнародні декларації, такі як «Освіта для всіх» (Джомт'єн, 1990 р.) та «Дакарська рамкова концепція» (Дакар, 2000 р.). Важливим кроком стало ухвалення у травні 2015 року «Інчхонської Декларації і Рамкової програми дій» на Всесвітньому форумі з питань освіти в Республіці Корея, що визначила пріоритети розвитку освіти до 2030 року. У документі підкреслювалося значення освіти як ключового інструмента соціальної трансформації для дітей з особливими потребами, забезпечення якісного навчання впродовж усього життя та доступу до освіти на всіх рівнях. Особливий акцент зроблено на важливості гнучких освітніх траєкторій та механізмів визнання компетентностей, набутих у межах неформальної та інформальної освіти (Турко, 2022, с. 103).

Україна, прагнучи забезпечити права осіб з особливими освітніми потребами, ратифікувала ключові міжнародні договори у сфері прав людини: Декларацію ООН про права людини (1991 р.), Конвенцію ООН про права інвалідів (2009 р.), Конвенцію ООН про права дитини (1991 р.). На національному рівні права дітей з особливими потребами закріплені в Конституції України (1996), Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про основи соціальної захищеності інвалідів

України» (2017). Ці нормативно-правові акти гарантують право кожної дитини на розвиток, освіту та соціальну інтеграцію.

Цілісний підхід до інклюзивної освіти відображає прагнення до створення рівних можливостей для всіх дітей у контексті глобальної освітньої парадигми, забезпечуючи не лише доступ до навчання, а й повноцінну соціалізацію через освіту як інструмент сталого розвитку.

Відповідно до Конституції України (1996), кожен громадянин має рівні права та свободи, що закріплено у статті 21, де проголошено принцип рівності перед законом. Стаття 24 гарантує заборону дискримінації за будь-якими ознаками, включаючи стан здоров'я та особливі освітні потреби, а стаття 53 гарантує право на освіту. Ці положення створюють фундамент для розвитку інклюзивної освіти в Україні, що набуває актуальності у контексті євро-інтеграційних процесів та імплементації міжнародних стандартів прав людини.

Закон України «Про освіту» (2017) деталізує механізми реалізації інклюзивного навчання, вводячи низку важливих термінів, що визначають специфіку цього підходу. Зокрема, поняття «особа з особливими освітніми потребами» охоплює широкий спектр станів, що можуть впливати на навчання – від порушень розвитку до психоемоційних особливостей. Визначення таких понять, як «інклюзивне освітнє середовище», «індивідуальна програма розвитку» та «корекційно-розвиткові послуги», є ключовими для забезпечення комплексної підтримки учнів.

Стаття 19 цього закону встановлює зобов'язання державних органів у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами, зокрема щодо фінансування, створення спеціалізованих закладів та забезпечення психолого-педагогічного супроводу. Стаття 20 закріплює необхідність впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти всіх рівнів – від дошкільної до вищої – із врахуванням принципів доступності та розумного пристосування.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) посилює ці положення, встановлюючи обов'язковість створення умов для індивідуального навчання (ст. 14) та закріплюючи заборону дискримінації (ст. 6). Водночас Закон «Про охорону дитинства» (2001) визначає основні принципи захисту

прав дітей з особливими потребами, створюючи додатковий правовий захист для найбільш вразливих груп населення.

Практичне впровадження інклюзії регламентується постановами Кабінету Міністрів України, зокрема «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання» (2011) та «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013). Ці документи визначають організаційні та методичні аспекти роботи інклюзивних класів, а також регламентують діяльність інклюзивно-ресурсних центрів.

Важливим концептуальним документом є Концепція «Нова Українська Школа» (2017), яка визначає інклюзію як один із ключових принципів сучасної освіти. Вона передбачає перехід до дитиноцентричної моделі, у якій освітній процес адаптується під потреби учня, а не навпаки. Це включає як диференціацію навчальних програм, так і розширення переліку супутніх послуг – від психолого-педагогічної підтримки до використання цифрових технологій для компенсаторного навчання.

Аналізуючи міжнародний контекст, варто зазначити, що Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (2009), що зобов'язує державу-учасницю забезпечувати інклюзію на всіх рівнях освіти. У цьому аспекті важливою є роль громадських організацій та міжнародних проєктів, які сприяють обміну досвідом, впровадженню сучасних методик та створенню умов для повної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Нормативно-правова база України, попри виклики, створює фундамент для розвитку інклюзивної освіти, орієнтованої на повагу до людської гідності, рівність можливостей та реалізацію індивідуального потенціалу кожної дитини.

7 червня 2024 року Міністерство освіти і науки України схвалило Національну стратегію інклюзивної освіти на 2021–2031 роки, головною метою якої є забезпечення рівних можливостей у здобутті якісної освіти для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Одним із ключових викликів визначено низький рівень інклюзивності освітнього середовища, обмежений доступ до адаптованого

навчання в окремих громадах і недостатнє усвідомлення суспільством цінності різноманітності людського досвіду (2024). Стратегія передбачає формування системи державної підтримки інклюзивної освіти через: 1) адаптацію навчальних програм і методик до потреб кожного учня; 2) розвиток культури толерантності та соціальної інтеграції; 3) сприяння самореалізації здобувачів освіти; 4) мінімізацію випадків дискримінації у навчальному процесі; 5) надання педагогам необхідних ресурсів і методичної підтримки; 6) посилення ролі органів місцевого самоврядування у впровадженні інклюзивних ініціатив; 7) забезпечення переходу між різними рівнями освіти. Для досягнення цих цілей заплановано посилення системи моніторингу якості освіти, розвиток інклюзивно-ресурсних центрів, створення доступного освітнього простору та підвищення кваліфікації педагогів.

Значним досягненням стало впровадження в Україні «Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності, здоров'я дітей та підлітків» (МКФ-ДП), яка базується на функціонально-компетентнісному підході. Вона дозволяє враховувати не лише медичні діагнози, а й оцінювати функціональні можливості дитини з урахуванням фізичних, психологічних і соціальних чинників, що впливають на її розвиток і соціальну інтеграцію (2017).

У рамках реформи навчання дітей з порушенням слуху запроваджено нові підходи до організації освітнього процесу. Вони включають розширення мережі навчальних закладів, надання батькам права вибору оптимального освітнього маршруту для дитини, забезпечення комплексної підтримки (психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної) і відмову від жорсткої категоризації за типами порушень на користь індивідуалізованого підходу.

Національна стратегія інклюзивної освіти визначає напрям розвитку української освітньої системи, орієнтований на створення сприятливих умов для реалізації потенціалу кожної дитини, що узгоджується з міжнародними стандартами інклюзивного навчання та підтримки особистісного розвитку.

На основі проведеного порівняльного аналізу законодавчих актів, що регулюють інклюзивну освіту для дітей з порушенням слуху в Україні та за

кордоном, можна визначити основні принципи організації навчального процесу:

- основним принципом інклюзивного навчання є гарантування рівних прав на освіту для кожної дитини, незалежно від її порушень слуху;
- важливим аспектом є визнання індивідуальної унікальності учнів як ресурсу, що збагачує навчальний процес, а не як перешкоди для його реалізації;
- ключовою ознакою інклюзивного середовища є активна участь дітей у навчанні, а не лише їхня фізична присутність у класі;
- акцент робиться на виявленні та подоланні різних бар'єрів, що можуть виникати в освітньому процесі, зокрема фізичних, інформаційних, організаційних, а також на усуненні стигматизації та упередженого ставлення до учнів з порушеннями слуху.

Згідно з дослідженими національними та міжнародними нормативно-правовими актами, створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з порушенням слуху залишається важливим стратегічним напрямом в освітній політиці України. Інклюзивна освіта передбачає забезпечення додаткової підтримки учнів не лише на рівні окремого класу, а й на рівні освітнього закладу в цілому. Варто зазначити, що впровадження міжнародних правових норм стало важливим кроком у вдосконаленні національної освітньої системи, що дозволило ефективніше інтегрувати дітей з порушенням слуху в освітній простір.

Отже, інклюзивна освіта в Україні продовжує свій розвиток, орієнтуючись на міжнародні стандарти, зокрема на забезпечення прав людини та створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини. Ратифікація міжнародних документів є каталізатором для глибоких реформ, спрямованих на підвищення якості та доступності освіти для учнів з особливими освітніми потребами.

2.2. Зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти

Освітні системи провідних країн світу характеризуються значною різноманітністю, проте існують загальні риси, що об'єднують сучасний освітній ландшафт. Однією з таких універсальних тенденцій є розвиток інклюзивної освіти, що має на меті усунення освітніх бар'єрів та створення умов, у яких кожна дитина, незалежно від її етнічної належності, релігійних переконань або психофізичних особливостей, може відчувати себе впевнено та комфортно. Такий підхід також застосовується до дітей з порушеннями слуху.

Упродовж останніх десятиліть в європейських країнах відбулося значне оновлення в наданні освітніх послуг дітям з порушеннями слуху. Важливим імпульсом для цих змін стали міжнародні ініціативи: Європейська конференція з розвитку та консенсусу (1998), Перша міжнародна конференція з проблем слухового скринінгу новонароджених, діагностики та раннього втручання (2000), а також Друга міжнародна конференція з аналогічних питань (2002). Під час цих заходів активно обговорювалися питання впровадження слухового скринінгу для новонароджених, раннього слухопротезування, педагогічної корекції та соціальної реабілітації. Учасники цих конференцій підтвердили ефективність комплексних програм раннього втручання, спрямованих на підтримку мовленнєвого, когнітивного та інтелектуального розвитку дітей з порушеннями слуху.

В 1970-ті роки в розвинених країнах почали переглядати підходи до освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта для дітей з порушеннями слуху стала пріоритетною, що означало відмову від жорсткої сегрегації на користь індивідуалізованих підходів до навчання. Сучасні дослідження в галузі інклюзивної педагогіки свідчать, що в міжнародній практиці сформувалися три моделі навчання дітей з порушеннями слуху:

- скандинавсько-американська модель (one-track);
- пострадянська модель (two-track);
- європейська модель (multi-track) (Ткаченко, 2018, с. 199-201).

Модель one-track, або «одноколійну модель», характеризує орієнтація на максимальну інтеграцію дітей з порушеннями слуху в загальноосвітні навчальні заклади. Для забезпечення навчального процесу створюються спеціалізовані умови, залучаються кваліфіковані педагоги та фахівці з інклюзивної освіти. Цей підхід сприяє високій соціалізації дітей з порушеннями слуху, дозволяючи їм активно брати участь у шкільному житті та ефективно адаптуватися до соціуму.

Сучасний освітній простір виявляє прагнення до інтеграції та підтримки дітей з особливими потребами, що підтверджується активною міжнародною співпрацею, науковими дослідженнями та поступовим впровадженням інноваційних підходів у навчальний процес дітей з порушеннями слуху.

Концепція two-track передбачає функціонування двох паралельних освітніх траєкторій, де діти з порушеннями слуху здобувають знання у спеціалізованих закладах. Тут їм надається індивідуальний підхід, підтримка висококваліфікованих фахівців та адаптовані програми навчання. Проте цей підхід має і свої недоліки: соціальна ізоляція учнів та обмежена інтеграція батьків у навчальний процес.

Натомість модель multi-track пропонує альтернативний «багатоколійний» підхід, що дозволяє дітям з особливими потребами обирати між навчанням у спеціальних або загальноосвітніх закладах. Це дає змогу батькам самостійно визначати оптимальне середовище для своєї дитини, тоді як масові школи адаптують навчальний простір для інклюзивного навчання. Трансформація освітньої політики у країнах Західної Європи, починаючи з 1970-х років, сприяла формуванню інклюзивної парадигми як основи сучасної системи освіти.

Європейська освітня модель сьогодні орієнтована на інтеграцію: спеціалізовані установи виступають як центри підтримки, а не ізоляції. Розмивання меж між загальною та спеціальною освітою свідчить про прагнення до рівності та соціальної єдності. Як зазначає М. Winzer: «Процес інклюзії має кілька стадій: від явного чи прихованого спротиву, через пасивне сприйняття –

до активного. Сьогодні ми наближаємося до завершальної стадії. Втім, для цього потрібно було близько 20 років» (Ткаченко, 2018, с. 199).

Італія стала новатором у впровадженні інклюзивної освіти для дітей з порушеннями слуху. За словами Р. Tortora, директора Департаменту Національних досліджень у галузі освітніх інновацій: «Італія у цьому відношенні стала лабораторією для всього світу, оскільки саме латинська культура зорієнтована на визнання автономності та гідності кожної людини» (Ткаченко, 2018, с. 200). Прийнятий у 1971 році в Італії «Закон про освіту» закріпив право батьків обирати навчальний заклад для дитини з особливими потребами, визначив роль загальноосвітніх шкіл у процесі інклюзії та передбачив державну підтримку таких освітніх ініціатив.

Європейський досвід демонструє прагнення до створення рівних можливостей для всіх дітей незалежно від їхніх особливостей. Адаптація освітніх моделей до потреб учнів з порушеннями слуху є ключовим етапом на шляху до формування відкритого та справедливого суспільства, що забезпечує кожній дитині можливість реалізувати свій потенціал у повній мірі.

Важливо враховувати, що в різних регіональних освітніх управліннях функціонують консультативні служби, залучаючи до роботи спеціалістів різних напрямів, адміністраторів навчальних установ, представників громадських організацій і, за потреби, медичних працівників. Основна мета цих служб полягає у підтримці інклюзивного навчання, включаючи діагностику слухових порушень у дітей, виявлення їхніх індивідуальних потреб та надання методичної допомоги вчителям і адміністрації закладів освіти. У загальноосвітніх і дошкільних установах працюють асистенти педагогів, які спільно з основним вчителем розробляють індивідуальні навчальні плани для дітей з порушеннями слуху, враховуючи необхідність корекційно-реабілітаційної підтримки, яка іноді забезпечується в спеціалізованих реабілітаційних центрах (Чагарна, 2015).

Унікальні підходи до навчання дітей з порушеннями слуху розроблено в Бельгії. У 1960 році «Закон про освіту» передбачив створення психолого-медико-соціальних центрів (ПМС-центри), що займаються визначенням

освітньої траєкторії для таких дітей. Центри вирішують, чи буде дитина навчатися в загальноосвітньому чи спеціалізованому закладі, де нині навчається приблизно 4% дітей шкільного віку. В країні діє вісім типів спеціалізованих шкіл для дітей з різними потребами: від легких і важких форм інтелектуальних порушень до емоційно-поведінкових розладів, фізичних обмежень, проблем із зором, слухом, соматичних захворювань і труднощів у навчанні. Після комплексного обстеження в ПМС-центрах батькам надають рекомендації щодо подальшого освітнього шляху дитини, а остаточне рішення ухвалюється за їхньої безпосередньої участі.

ПМС-центри органічно інтегровані в систему загальної та спеціальної освіти, забезпечуючи комплексний супровід школам, батькам і дітям з порушеннями слуху. Їх діяльність включає визначення оптимального освітнього маршруту, розробку індивідуальних навчальних програм, організацію корекційної роботи тощо. Спеціалісти центрів консультують батьків щодо наявних освітніх, медичних і соціальних послуг, допомагають у прийнятті рішень щодо вибору навчального закладу та супроводжують процес переходу дитини між різними рівнями освіти. Діти, які потребують додаткової підтримки, проходять поглиблене обстеження, отримують консультації та беруть участь у корекційно-розвивальних заняттях, що сприяє їхній успішній соціалізації та адаптації до навчального середовища (Кульбіда, 2019).

У Бельгії діє розгалужена система підтримки дітей з порушеннями слуху та їхніх родин, яку координують служби охорони здоров'я та соціального забезпечення. В освітніх закладах з інклюзивним навчанням фахівці можуть працювати як на постійній основі, так і за контрактом зі спеціалізованими установами. На початковому етапі навчання педагоги організовують індивідуальні заняття з дітьми, надалі консультують вчителів щодо адаптації навчальних методик. Співпраця з спеціалізованими школами сприяє обміну досвідом та зменшенню розриву між загальною і спеціальною освітою. Протягом першого року інтеграції учні, які перейшли із спеціальних закладів, обов'язково отримують підтримку, що надалі надається за потребою.

Фінансування та організація навчального процесу для учнів з особливими освітніми потребами є відповідальністю державних органів (Жук, 2015, с. 63).

Німецька модель інклюзивної освіти характеризується високою гнучкістю. У 1970-х роках завдяки зусиллям батьківської організації «Життєва допомога» були ухвалені закони, що гарантували дітям з особливими потребами право обирати навчальний заклад та отримувати психолого-педагогічну підтримку незалежно від рівня складності їхнього стану здоров'я. Прийняті у 1972 році «Рекомендації з організації спеціального навчання» стали основою для кооперативних форм навчання, що передбачали спільні заходи та освітні програми для дітей з різними потребами (Давиденко, 2014).

Організація психолого-педагогічного супроводу у Німеччині залежить від регіональних законодавчих особливостей. У деяких федеральних землях школи мають у штаті спеціальних педагогів, які допомагають вчителям або самостійно працюють з учнями. Крім того, діють педагогічні центри, що координують підтримку, проводять профорієнтацію, організовують консультації для батьків і вчителів. Такий підхід сприяє індивідуалізації навчання та створює умови для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

За межами шкільних установ у Німеччині учні з порушеннями слуху отримують підтримку через широкий спектр послуг, що фінансуються місцевими органами влади. До таких послуг належать медико-соціальні служби, ресурсні центри та реабілітаційні установи. Поряд із функціонуванням спеціальних освітніх закладів для дітей зі значними слуховими порушеннями активно розвивається система інклюзивного навчання, що сприяє інтеграції дітей у загальноосвітній простір (Давиденко, 2015, с. 118). 15 червня 2011 року уряд Німеччини затвердив «Національний план дій», спрямований на вдосконалення освітньої інклюзії. Документ передбачає понад 200 заходів у сферах «Праця», «Освіта», «Сімейна політика», «Транспорт» та «Вільний час», формуючи комплексний підхід до підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

У країні існує 10 типів спеціалізованих шкіл для дітей з різним ступенем порушень слуху. Педагогічна підтримка надається міждисциплінарною

командою фахівців у тісній співпраці з батьками та громадськістю. Значна увага приділяється створенню відкритого та інклюзивного середовища, що сприяє активній взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Спільне планування навчальних програм загальноосвітніми та спеціальними педагогами дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів. Інклюзивні класи зазвичай включають 3–4 дітей з ООП на групу до 25 учнів без порушень розвитку. Водночас ефективність інклюзії вища у дошкільних та початкових закладах, тоді як у середній і професійній освіті виникають труднощі через ускладнення навчальної програми та недостатню спеціалізовану підтримку (Тупиця, 2014).

У Словаччині, Чехії та Польщі інклюзивна освіта для дітей з порушеннями слуху реалізується у форматах повної або часткової інтеграції. Учні можуть навчатися разом із однолітками або проводити до 80% навчального часу у спеціальних класах. У Чехії поширена практика зворотного інтегрування, де спеціальні школи мають право навчати дітей без особливих освітніх потреб, кількість яких не перевищує 25% від загальної чисельності учнів у класі. Такий підхід сприяє створенню унікального інклюзивного простору, що заохочує соціалізацію та взаєморозуміння між дітьми з різним рівнем потреб.

У Чеській Республіці система освітніх послуг для дітей з порушеннями слуху організована через спеціалізовані освітні центри, які діють на базі спеціальних шкіл. У таких установах працюють міждисциплінарні команди, до складу яких входять спеціальні педагоги для різних вікових груп, психологи та соціальні працівники. Вони забезпечують комплексну підтримку: від діагностики до корекційних занять, психотерапії та лікувальних сеансів. Крім того, фахівці беруть участь у розробці індивідуальних навчальних планів у співпраці з учителями загальноосвітніх класів і батьками, що сприяє ефективній інтеграції учнів з порушеннями слуху у загальноосвітній простір (Бондар, 2012).

У Польщі освітня система орієнтована на раннє залучення дітей з порушеннями слуху до навчання разом зі здоровими однолітками. Відповідно до постанови Міністерства національної освіти від 1993 року, у дитячих садках

і школах створюються інтеграційні групи, де поряд з основним педагогом працює асистент, що допомагає адаптувати навчальний процес. У класах зазвичай навчається від 15 до 20 учнів, з яких 2–3 мають порушення слуху або інші особливі освітні потреби. Це дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини та створити сприятливе середовище для її соціалізації.

Модель соціалізації дітей з порушеннями слуху в Польщі базується на інклюзивному підході. Психолого-педагогічні центри проводять комплексну діагностику, залучаючи фахівців різних профілів: спеціальних педагогів, сурдопедагогів, логопедів і психологів, які розробляють індивідуальні освітні траєкторії. У разі потреби діти отримують педагогічну терапію або реабілітацію як у центрі, так і безпосередньо в навчальному закладі. Батькам надаються консультації для підтримки розвитку дитини в домашніх умовах, що сприяє гармонійній інтеграції у соціальне середовище (Собчук, 2022).

У Новій Зеландії освітня політика спрямована на створення інклюзивних шкіл і гарантує кожній дитині право на загальну середню освіту. Велика увага приділяється постійному підвищенню кваліфікації педагогів, які працюють в інклюзивних класах, а також модернізації програм професійної підготовки майбутніх учителів. Це забезпечує високий рівень навчання для дітей з порушеннями слуху та сприяє успішній соціалізації в соціум (Сидорів, 2020).

У фінській освітній системі інклюзивний підхід забезпечує навчання дітей із порушеннями слуху в загальноосвітніх класах. Для цього створюються інтегровані класи, де працюють як загальні, так і спеціальні педагоги, надаючи учням необхідну підтримку. Допомога реалізується через заняття в малих групах, що можуть частково відокремлюватися від основного класу або функціонувати разом із ним. Індивідуалізація освітнього процесу забезпечується завдяки спеціальним класам у межах загальноосвітніх шкіл, де для кожного року навчання складаються окремі навчальні плани, що враховують особливі потреби дітей, включаючи порушення слуху (Миронова, Платаш, 2021).

У Нідерландах довгий час переважала думка, що спеціалізовані заклади є найкращим варіантом для навчання дітей з особливими потребами, що

спричинило зростання кількості таких шкіл. Проте вже в 1950-х роках в Амстердамі почалися експерименти з інтеграції учнів з порушеннями слуху у загальноосвітнє середовище. Низька підготовка вчителів, переповнені класи та складність адаптації дітей із комплексними порушеннями знижували ефективність навчання. Вирішальним кроком стало впровадження «Служб шкільного консультування», що надавали медико-психолого-педагогічну підтримку безпосередньо в закладах освіти (Тупиця, 2014, с. 169).

У Норвегії інклюзивна освіта є стратегічним пріоритетом, закріпленим на рівні законодавства. Законодавчий акт «Про освіту» гарантує право на навчання за місцем проживання та передбачає можливість адаптивного навчання з залученням додаткового персоналу для розробки індивідуальних підходів до кожного учня. Це забезпечує гнучкість у виборі форм навчання – від участі у загальних класах до спеціалізованих груп за потреби (Ткаченко, 2018, с. 202).

Швеція провела глибокі реформи для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, що сприяло децентралізації управління освітніми закладами. Школи отримали можливість самостійно обирати стратегії навчання, орієнтуючись на забезпечення рівних освітніх прав для всіх учнів. «Шведська» модель передбачає навчання дітей із порушеннями слуху у звичайних школах за місцем проживання, створюючи середовище, яке сприяє розвитку учнів і підтримує принципи інклюзії «участь» і «самореалізація» (Сидорів, 2020, с. 147).

У Швеції освітня система поєднує загальну та спеціалізовану освіту, формуючи складний баланс між нормативно-правовими актами та реальністю освітнього процесу. Хоча законодавство не накладає формальних обмежень на навчання дітей з порушеннями слуху у загальноосвітніх школах, фактичний доступ до інклюзивної освіти залишається обмеженим через недостатню кількість адаптованих програм. Наприклад, існування шкіл типу «Sami schools» є результатом історично зумовленої політики, що підкреслює значення спеціалізованих навчальних закладів у створенні сприятливого середовища для дітей з особливими освітніми потребами.

Данія демонструє підхід прогресивної інтеграції, що дозволяє варіювати форми навчання залежно від індивідуальних потреб учня. Це може включати як повну інтеграцію у загальний клас, так і розробку індивідуальної освітньої траєкторії. Державна політика спрямована на скорочення кількості спеціалізованих шкіл, розширюючи інклюзивні можливості, а процес реалізації цієї стратегії залучає не лише освітян, але й політичних діячів, батьків, науковців та громадські організації (Садова, 2020).

Грецька система інклюзивної освіти стикається з викликами, зокрема фрагментарністю політики та бюрократизацією процесів. З 1974 року кількість спеціалізованих класів у загальноосвітніх школах зросла, проте обмежена підготовка педагогів та недостатнє ресурсне забезпечення уповільнюють розвиток інклюзивної системи. Крім того, соціально-економічні труднощі ускладнюють повноцінну інтеграцію дітей з особливими потребами в освітній простір (Миронова, Платаш, 2021, с. 158).

У країнах, таких як Індія, Південна Африка, Танзанія та В'єтнам, інклюзивна освіта зосереджена на подоланні дискримінаційних бар'єрів. Індійська «Національна політика для осіб з інвалідністю» («The National Policy for Persons with Disability»), ухвалена у 2006 році, стала ключовим етапом у формуванні соціальної підтримки для дітей з особливими освітніми потребами, сприяючи їхній інтеграції через навчання у загальноосвітніх закладах (Мартинчук, 2010, с. 194).

Аналізуючи міжнародний досвід, можна стверджувати, що ефективність інклюзивної освіти визначається комплексним підходом, який враховує законодавчі, соціально-економічні та культурні аспекти кожної країни. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітнє середовище є не лише викликом, а й важливою можливістю для розвитку більш інклюзивного та різноманітного суспільства.

У багатьох іноземних країнах запровадження інклюзивної освіти для дітей із порушеннями слуху супроводжується активною співпрацею фахівців вузького профілю з учителями загальноосвітніх предметів. Педагоги, що мають спеціалізацію у сфері слухової реабілітації, можуть бути частиною постійного

складу навчальних закладів або залучатися з профільних центрів психологічної та педагогічної підтримки, а також зі спеціалізованих освітніх установ.

Отже, практика інклюзивного навчання в економічно розвинених державах підтверджує свою ефективність як альтернатива традиційним спеціальним класам та школам для дітей із особливими освітніми потребами. Інклюзивне середовище відкриває можливості для особистісного та соціального розвитку дітей з порушеннями слуху, сприяючи їхній соціалізації та набуттю комунікативних навичок, які відіграють вирішальну роль у процесі інтеграції в суспільне життя.

Висновок до розділу 2

1. Міжнародні та національні нормативно-правові документи, які регулюють політику інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху, акцентують на тому, що ці особи є рівноправними членами суспільства, хоча і становлять меншість, що потребує спеціального соціального та правового захисту. Вони мають такі ж права, як і інші громадяни, і порушення слуху є не лише медичною, а й соціальною проблемою. Одним з основних прав кожної дитини є право на освіту, яке повинно гарантуватися без будь-яких обмежень. Для ефективного впровадження інклюзивного навчання дітей із порушенням слуху необхідно застосовувати адаптивні навчальні програми. Ратифікація міжнародних угод, зокрема в Україні, стала важливим кроком у розвитку інклюзивної освіти для дітей із порушеннями слуху.

2. Для досягнення високих результатів у засвоєнні навчального матеріалу учнями з порушенням слуху педагоги використовують різноманітні методи та підходи. Це включає: спрощення теоретичних викладів, застосування простих і доступних формулювань; акцент на практичних завданнях; збільшення обсягу підтримки та активної участі в процесі навчання; використання різних комунікаційних засобів, таких як словесна мова, жестова мова та дактилювання; врахування індивідуальних темпів засвоєння матеріалу; застосування умовних позначень для демонстрації завдань; надання покрокових

інструкцій та прикладів виконання завдань; використання додаткових методик для покращення розуміння та запам'ятовування матеріалу; застосування схем для візуалізації змісту навчального матеріалу; адаптація текстів відповідно до потреб учнів; надання додаткових орієнтирів для полегшення засвоєння матеріалу; а також забезпечення достатньої кількості повторів для закріплення знань.

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Проблемні аспекти організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти

Інклюзивне навчання в Україні, особливо для дітей з порушеннями слуху, є важливим компонентом освітньої реформи, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів. Основним завданням є створення таких умов, що дозволяють дітям з порушеннями слуху не тільки ефективно здобувати освіту, а й інтегруватися в загальноосвітній процес. Реалізація інклюзивної освіти передбачає застосування новітніх методів та технологій, які сприяють оптимізації результативності навчального процесу. Для досягнення цих цілей необхідно об'єднати зусилля педагогів, спеціалістів, органів державної влади, громадських організацій і батьків (Малишевська, 2018).

Основною концепцією інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в Україні є «Нова українська школа» (НУШ), реалізація якої триває до 2029 року. Завдяки цій концепції в Україні відбулося значне змінення ставлення до інклюзивної освіти, що дозволило створити більш гнучку та відкриту освітню систему, у якій кожна дитина має можливість отримати освіту відповідно до своїх потреб. Важливим елементом НУШ є застосування принципів партнерства та особистісно-орієнтованого підходу, що дає можливість розвивати в учнів необхідні компетенції, в тому числі й у дітей з порушеннями слуху (Миронова, 2020, с. 36-37).

Загальна кількість працюючих закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) в Україні – близько 12,2–12,3 тисяч (дані на початок 2024/2025 н.р.; джерела дають 12 268 / $\approx$ 12 250 закладів) (НУШ: стратегія розвитку). За різними публікаціями, інклюзивне навчання організовано у $\approx$ 43% ЗЗСО – тобто це

приблизно 7 тисяч закладів (у джерелах фігурує число $\approx 7\,012$ ЗЗСО, де організовано інклюзію).

Для організації інклюзивного навчання слід мати висновок інклюзивно-ресурсного центру, а не лікарсько-консультативної комісії медичних закладів. Інклюзивно-ресурсні центри працюють всюди в Україні, в т.ч. на тимчасово окупованих територіях. За даними Міністерства освіти і науки України, на 2024 рік в Україні функціонує 690 інклюзивно-ресурсних центрів. Це забезпечує доступ до необхідних послуг для дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків без потреби виїжджати за межі адміністративних одиниць.

Інклюзивно-ресурсні центри виконують низку важливих функцій, серед яких основними є:

- проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей з порушеннями слуху;
- надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для таких дітей;
- забезпечення системного супроводу дітей з порушеннями слуху, включаючи кваліфіковану допомогу фахівців у різних аспектах розвитку дитини (Національна стратегія, 2024).

Педагогічні працівники мають автономію у виборі освітніх програм для роботи з дітьми, що мають порушення слуху, орієнтуючись на затверджені педагогічною радою варіанти. Навчання може базуватися на типових програмах, схвалених Міністерством освіти і науки України, або на авторських розробках педагогів. Очікувані результати навчання учнів з порушеннями слуху повинні відповідати нормам Державного стандарту (2013). Для цього доцільно адаптувати програму з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

В інклюзивних класах навчання здійснюється за Державними стандартами початкової та базової середньої освіти. Проте, залежно від потреб учня з порушеннями слуху, може бути створений індивідуальний навчальний план, що враховує перелік предметів, кількість годин, додаткові заняття,

факультативи та курси за вибором. Такі програми переглядаються щонайменше двічі на рік для врахування динаміки розвитку учня.

Діти з порушеннями слуху демонструють значну різноманітність у розвитку. Вони відрізняються за клінічними (рівень слуху, ефективність корекції, використання медичних засобів), соціальними (час виявлення порушення, ступінь залучення дорослих), мовленнєвими (тип мови, рівень володіння нею) характеристиками. Ці фактори впливають на сприйняття матеріалу, швидкість навчання, методи комунікації та рівень необхідної підтримки (Мінько, І., 2019).

Для ефективного навчання дітей з порушеннями слуху важливо застосовувати принципи універсального дизайну, що мінімізує бар'єри до освіти. Наприклад, використання письмової мови, наочних матеріалів і спеціальних технічних засобів створює комфортне звукове середовище. Такі підходи сприяють не лише дітям з порушеннями слуху, а й іншим учням, покращуючи загальні умови навчання (Порошенко, 2019).

Згідно з принципами універсального дизайну освіти, навчальний процес має стати доступним для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, завдяки використанню різноманітних альтернатив. Це включає в себе варіативність методів, форм мовлення, технік, матеріалів, засобів навчання та інших ресурсів. Ключовим завданням є досягнення розуміння завдань усіма учнями та забезпечення їх активної участі у навчальному процесі. Для цього необхідно застосовувати різні способи подачі інформації, серед яких: усне мовлення, жестова мова, умовні позначення, письмова форма, використання зразків, схем тощо. Наприклад, застосування умовних позначень є важливим для учнів із порушеннями слуху, які ще не досягли достатнього рівня володіння словесним чи жестовим мовленням, адже це допомагає їм краще зрозуміти завдання (Литовченко, Таранченко, 2019).

Мета навчання повинна бути чітко сформульована на кожному етапі навчального процесу, проте ці цілі можуть коригуватися відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини. Важливо, щоб педагог орієнтувався на персоналізовані стратегії навчання, що забезпечують максимальну участь учня

в освітньому процесі. Використання методів, які включають співпрацю через жестову мову, а також створення сприятливих умов для учнів з слуховими апаратами, дозволяє оптимізувати процес сприйняття та продукування мовлення. При адаптації освітнього середовища необхідно враховувати, що воно не повинно бути штучним чи суттєво відрізнятися від реальних умов. Важливо передбачити, яким буде середовище дитини у майбутньому в реальному житті, розробляючи стратегії та технології навчання (Кульбіда, 2019, с. 84).

Одним із ключових досягнень реформи Нової української школи (2017) стало зміщення акценту з перенасичення інформацією на активне соціалізування дітей із порушеннями слуху та розвиток життєвих компетентностей. Проте, оцінюючи стан інклюзивної освіти для дітей із порушеннями слуху в Україні, слід зазначити, що процес інклюзії гальмується через недостатню підготовленість більшості загальноосвітніх закладів до прийому таких учнів. Це зумовлено браком сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, нестабільністю фінансування на корекційних педагогів та відсутністю достатньо підготовлених асистентів учителів.

Порівнюючи практики інклюзивного навчання для дітей із порушеннями слуху в Україні та в розвинутих країнах, можна виокремити спільні та відмінні риси. У провідних країнах Європи та інших регіонах світу процес реформи освіти розпочався ще в 1970-х роках, коли основна увага була зосереджена на праві дітей із порушеннями слуху на отримання освіти. Ці країни підписали низку міжнародних декларацій та активно випробовували різні форми й моделі спільного навчання (Калька, Цибрівський, Цибрівський, 2018, с. 40-41).

Важливим етапом у роботі з дітьми з порушеннями слуху є рання діагностика, яка визначає подальший успіх корекційної підтримки. Ключовим методом виявлення слухових порушень є всеосяжний неонатальний скринінг, який зарекомендував себе як надзвичайно ефективний у міжнародній практиці. Наукові дослідження свідчать, що обмеження перевірки слуху тільки до дітей із групи підвищеного ризику є недостатньо надійним, оскільки в таких випадках близько 50 % порушень залишаються незафіксованими (Канада, Німеччина та

ін.). Універсальний скринінг дозволяє ідентифікувати слухові проблеми в перші дні життя, що є важливим для швидкого початку слухопротезування та корекційно-педагогічної підтримки. Відповідно, понад 50 країн світу (США, Велика Британія, Бельгія, Нідерланди та ін.) ввели обов'язковий скринінг новонароджених, що забезпечує своєчасне початок реабілітаційних заходів (Давиденко, 2014, с. 124).

Для ефективного навчання дітей з порушеннями слуху застосовують різні педагогічні стратегії, що орієнтуються на індивідуальні особливості дитини. Вчителі застосовують різні методи представлення навчального матеріалу, стимулюючи дітей до активної участі в навчальному процесі та заохочуючи їх демонструвати досягнуті результати. Відомо, що рівень підготовки таких учнів може варіюватися: одні діти володіють навичками письма, інші – лише здатні писати друкованими літерами. В таких випадках важливо надати можливість виконання завдань у зручному для дитини форматі, при цьому використовувати піктограми та візуальні підказки для полегшення розуміння інструкцій.

З метою покращення засвоєння матеріалу вчителі спрощують теоретичні викладення, застосовують чіткі і доступні формулювання та орієнтують навчальний процес на практичне застосування отриманих знань. Важливу роль відіграє індивідуалізація темпу навчання, що передбачає використання допоміжних засобів, таких як покрокові інструкції, алгоритми та приклади виконання завдань. Використання різних комунікативних інструментів, таких як словесна та жестова мови, а також дактилювання, дозволяє дітям ефективно взаємодіяти з викладачем і однокласниками.

Для оцінки результатів навчання застосовуються різні методи демонстрації знань: письмові та усні відповіді, відповіді жестовою мовою, ілюстрації, драматизації або показ результатів діяльності. Такий підхід сприяє всебічному розвитку когнітивних та комунікативних навичок дітей з порушеннями слуху, забезпечуючи рівні можливості для отримання якісної освіти (Гаяш, 2016, с. 93).

У процесі навчання дітей з порушеннями слуху важливим є індивідуалізований підхід, який дозволяє адаптувати методи навчання

відповідно до потреб кожної дитини, враховуючи особливості її сприйняття інформації. Вчителі в спеціалізованих навчальних закладах повинні володіти жестовою мовою в рамках білінгвального підходу та створювати умови для слухомовленнєвого розвитку учнів з слухопротезами та імплантами. Це включає активну взаємодію дітей в «слуховій зоні», формування багатого «звукового середовища» та стимулювання дітей до розвитку вербального мовлення (Бічікова, Федоренко, 2013, с. 61).

Завданням психолого-педагогічного супроводу є також розвиток мовленнєвого спілкування дітей із порушеннями слуху. Для досягнення цієї мети застосовуються різноманітні ігрові технології, які сприяють розвитку слухового сприймання та вдосконаленню звуковимови. Ігрові методи допомагають підвищити мотивацію учнів, покращують їхній емоційний стан і активізують участь у навчальному процесі. Важливими інструментами розвитку зв'язного мовлення та слухового сприймання є ігрові осередки, створені в класах. Вони включають різноманітні іграшки, настільні ігри, спортивний інвентар та інші елементи, що стимулюють навчальний процес (Волошина, 2019, с. 33).

Підсумовуючи, можна виділити кілька ключових аспектів організації навчання дітей з порушеннями слуху в Україні та інших країнах світу:

1. Основною характеристикою освітніх систем розвинених європейських країн є використання «подвійного підходу». Окрім загальноосвітніх закладів, функціонують спеціалізовані установи, які займаються навчанням дітей з тяжкими порушеннями слуху. Ці заклади не тільки надають корекційно-розвивальні послуги, а й забезпечують рекомендації вчителям загальноосвітніх шкіл щодо організації навчання таких дітей;

2. В останні роки в Україні та Європі відбулися значні зміни в законодавчій сфері, що стосуються організації інклюзивної освіти. Ці зміни орієнтовані на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, у тому числі для тих, хто має порушення слуху;

3. Зростає увага до розробки ефективних моделей організації інклюзивного навчання для дітей з порушеннями слуху, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби кожного учня;

4. Пріоритетним завданням є забезпечення батьками дітей з порушеннями слуху можливості вільного вибору освітнього закладу, що створює сприятливу атмосферу для навчання;

5. Складовою реформи є впровадження індивідуальних навчальних планів, необхідних для врахування потреб дитини в процесі навчання;

6. У більшості країн здійснюється перехід від медичної моделі диференціації порушень до соціальної моделі навчання, що дає змогу враховувати соціальні та культурні особливості дітей з порушеннями слуху та створювати більш інклюзивне середовище для їх розвитку.

З метою емпіричного вивчення проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти, проведено опитування 20 вчителів, які працюють в інклюзивних класах. В якості діагностичного інструментарію використано розроблену нами анкету (Додаток А). Запропонована анкета дозволила зібрати цінну інформацію щодо проблем та потреб вчителів, які працюють з дітьми з порушеннями слуху, допомогла зрозуміти основні труднощі та визначити можливі шляхи для покращення освітнього процесу.

Зокрема, 60% вчителів, відповідаючи на питання щодо досвіду роботи з дітьми, які мають порушення слуху, підтвердили, що мають досвід роботи з такими дітьми. 30% зазначили, що мають частковий досвід, а 10% не працювали з дітьми з порушеннями слуху.

Щодо рівня підготовленості до роботи з дітьми з порушеннями слуху, 40% вчителів оцінили свою підготовленість як середню. 30% вказали, що їхня підготовка є високою, а 20% мають низький рівень підготовленості. 10% вчителів не мають спеціальної підготовки для роботи з такими дітьми.

На запитання про відвідування курсів чи тренінгів з інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху 40% вчителів вказали, що проходили

тренінги або курси з інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху іноді, 30% – регулярно, а 30% взагалі не проходили таких курсів.

Щодо педагогічної діяльності, присвяченої інклюзивному навчанню дітей з порушеннями слуху, 50% вчителів відповіли, що працюють з такими дітьми частково; 40% зазначили, що більшу частину часу присвячують інклюзивному навчанню, а 10% не працює з дітьми з порушеннями слуху.

Відповідаючи на питання про технічні засоби, які використовуються для навчання дітей з порушеннями слуху, 30% вчителів зазначили, що діти використовують слухові апарати, 50% користуються комп'ютерною технікою з адаптованим програмним забезпеченням, 40% використовують FM-системи, а 30% застосовують підсилювачі звуку.

Щодо наявності технічних засобів для навчання дітей з порушеннями слуху, 30% вчителів відзначили, що їх школа належно забезпечена необхідними засобами. 40% вважають, що технічні засоби є, але їх недостатньо, 20% зазначили, що засобів не вистачає, а 10% не мають спеціальних засобів.

Відповідаючи на питання щодо співпраці з фахівцями, 40% вчителів зазначили, що співпрацюють з фахівцями (сурдопедагогами, психологами) іноді; 30% – регулярно, 20% рідко співпрацюють, а 10% не співпрацюють з такими фахівцями взагалі.

Опитані вчителі також зазначили наявні проблеми в процесі навчання дітей з порушеннями слуху. Зокрема, 60% вчителів вказали на недостатню власну підготовленість як основну проблему. 50% зазначили відсутність спеціальних навчальних матеріалів, 40% вказали на технічні проблеми, 30% на проблеми з соціалізацією дітей, а 40% педагогів відчувають відсутність допомоги від фахівців (сурдопедагогів, психологів).

Щодо рівня підтримки від адміністрації школи, 30% вчителів відзначили високий рівень підтримки, 40% оцінюють підтримку як середню, 20% зазначили низький рівень підтримки, а 10% не отримує підтримки взагалі.

На запитання щодо адаптованості освітніх програм для дітей з порушеннями слуху, 60% вчителів вважають програми частково адаптованими, 20% – повністю адаптованими, а 20% вважають їх неадаптованими.

Щодо частоти спілкування з батьками дітей з порушеннями слуху, 40% вчителів спілкуються з батьками іноді, 30% – регулярно, 20% – рідко, а 10% ніколи не спілкується з батьками.

Опитані вчителі вказали на ефективні види навчання та підтримки для дітей з порушеннями слуху. Так, 60% вчителів вважають найбільш ефективними індивідуальні заняття, 70% вчителів – використання технічних засобів, 50% підкреслюють важливість залучення спеціалізованих фахівців, 40% відзначають ефективність роботи в малих групах, а 30% вчителів зазначили важливість використання жестової мови.

Оцінюючи атмосферу в класах, де навчаються діти з порушеннями слуху, 50% вчителів відзначили нормальну атмосферу, 40% вчителів оцінюють атмосферу як дружню та підтримуючу, а 10% вчителів зазначили наявність проблем у взаємодії між дітьми.

Щодо часу, наданого для підготовки та адаптації матеріалів для дітей з порушеннями слуху, 50% вчителів вважають, що часу вистачає частково, 30% вчителів мають достатньо часу, а 20% вважають, що часу не вистачає.

На запитання про можливі кроки для покращення інклюзивного навчання, 80% вчителів зазначили необхідність підвищення кваліфікації вчителів, 70% – покращення технічної бази, 60% вважають необхідним створення більш адаптованих навчальних програм, а 50% підтримують залучення додаткових фахівців (сурдопедагогів, психологів). 40% вчителів зазначили важливість підвищення рівня співпраці з батьками.

На основі результатів анкетування вчителів щодо інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху можна визначити три рівні організації цього процесу в закладах загальної середньої освіти: високий, середній та низький (рис. 2.1).

Як бачимо, 30% вчителів, котрі працюють на високому рівні, зазвичай мають значний досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху та володіють достатньою підготовкою для такої діяльності. Вони регулярно проходять курси або тренінги, що допомагає їм краще адаптувати навчальний процес до потреб учнів з порушеннями слуху. Більшість часу їх педагогічної діяльності

спрямована на інклюзивне навчання, і вони активно використовують сучасні технічні засоби, такі як слухові апарати, FM-системи та комп'ютерну техніку з адаптованим програмним забезпеченням.

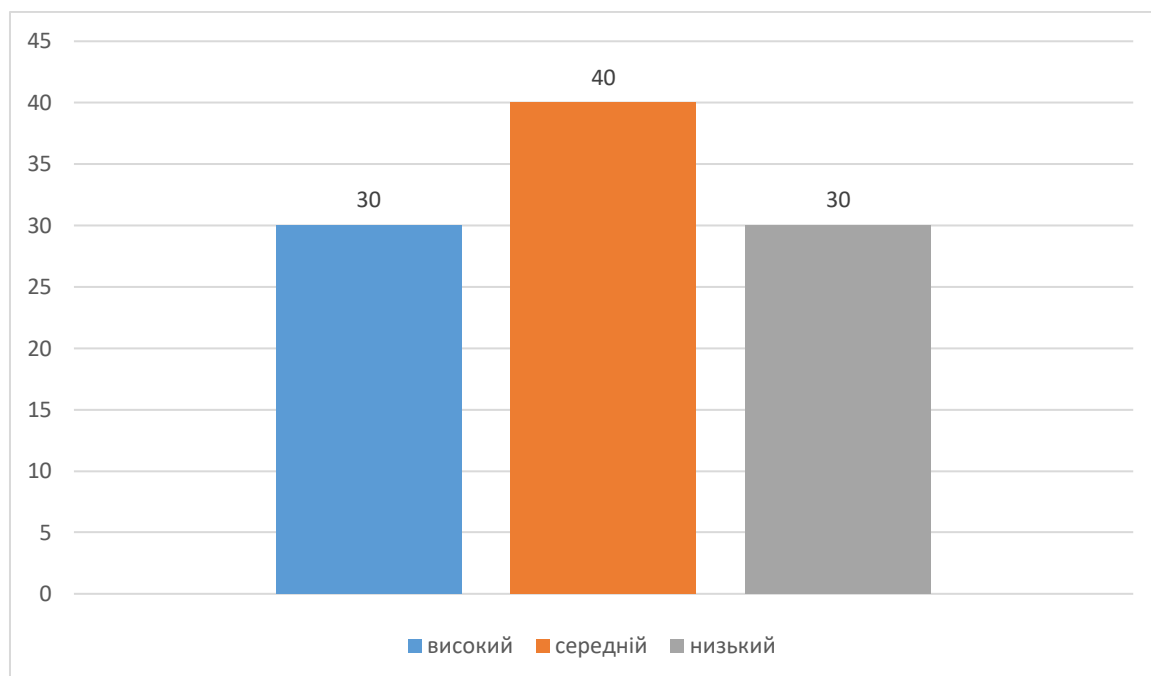

Рис. 2.1. Рівні організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти (згідно опитування педагогів) (у%)

Крім того, вчителі, котрі працюють на високому рівні, мають постійну співпрацю з фахівцями, що дозволяє вирішувати проблеми в освітньому процесі. В таких умовах адміністрація забезпечує високий рівень підтримки, і навчальні програми адаптовані до потреб дітей з порушеннями слуху. Вчителі мають достатньо часу для підготовки та адаптації навчальних матеріалів, а також регулярно спілкуються з батьками учнів, що сприяє покращенню освітнього процесу.

З іншого боку, 40% вчителів, котрі працюють на середньому рівні, мають деякий досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху, але їх підготовка може бути неповною або середньою. Вони часто проходять курси, тренінги з інклюзивного навчання, але не завжди регулярно. Частина їхньої педагогічної діяльності присвячена інклюзивному навчанню, але вони можуть не

використовувати в повній мірі технічні засоби або мати обмежений доступ до таких засобів. Співпраця з фахівцями відбувається іноді, але не на постійній основі. Підтримка з боку адміністрації є на середньому рівні, а навчальні програми адаптовані частково. Вчителі мають обмежений час для підготовки матеріалів і лише іноді спілкуються з батьками учнів. Вони вказують на проблеми, такі як недостатня підготовка вчителів або відсутність спеціальних навчальних матеріалів, але все ж зможуть вирішити більшість труднощів за допомогою доступних ресурсів.

На низькому рівні організації інклюзивного навчання перебуває 30% вчителів, котрі мають обмежений досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху, не проходять спеціалізовані курси або тренінги, і не мають достатньої підготовки для ефективної роботи з такими дітьми. Вони витрачають мало часу на інклюзивне навчання, а технічні засоби, необхідні для навчання, відсутні або недостатньо ефективні. Співпраця з фахівцями відбувається рідко або зовсім не відбувається, що ускладнює корекцію освітнього процесу. Підтримка з боку адміністрації є мінімальною або зовсім відсутня, а освітні програми не адаптовані до потреб учнів з порушеннями слуху. Вчителі мають обмежений час для підготовки навчальних матеріалів, і часто не спілкуються з батьками учнів, що також погіршує ефективність навчання. Основними проблемами, на їхню думку, є відсутність кваліфікованих фахівців, недоступність технічних засобів і недостатня підтримка з боку школи та батьків.

З метою емпіричного вивчення проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти, проведено опитування 10 батьків, діти яких навчаються в інклюзивних класах. В якості діагностичного інструментарію використано розроблену нами анкету (Додаток Б). Запропонована анкета дозволила зібрати цінну інформацію щодо організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху та виявити основні проблеми, з якими стикаються батьки і діти в процесі навчання.

Зокрема, більшість батьків (40%) оцінюють рівень підготовленості вчителів як середній. 30% вважають його високим, але 20% батьків зазначають,

що підготовка вчителів низька. Водночас 10% батьків не мають достатньої інформації для оцінки рівня підготовленості вчителів до роботи з їхніми дітьми.

Щодо технічних засобів, 40% батьків відзначили, що їхні діти мають всі необхідні засоби (слухові апарати, FM-системи, підсилювачі звуку). 30% батьків зауважили, що їхні діти мають деякі технічні засоби, але їх недостатньо, а 20% вказали, що технічних засобів не вистачає. 10% батьків не знають, чи має їхня дитина необхідні засоби.

Також 40% батьків заявили, що їхні діти регулярно отримують підтримку від фахівців, тоді як 30% зізналися, що підтримка надається лише іноді. 20% батьків відзначили, що підтримка від фахівців рідко надається, і ще 10% не отримують такої підтримки взагалі.

За оцінками батьків, 50% відзначили атмосферу в класі як нормальну, 30% вказали на дружню та підтримуючу атмосферу, а 20% відчують проблеми у взаємодії між дітьми або навіть соціальну ізоляцію.

50% батьків вважають, що навчальна програма частково адаптована до потреб їхніх дітей, 30% впевнені, що програма повністю адаптована, а 20% вважають, що програма не адаптована зовсім.

40% батьків зазначили, що вони регулярно спілкуються з вчителями щодо навчання своєї дитини, 30% спілкуються іноді, 20% рідко, і 10% батьків не підтримують контакт з педагогами.

50% батьків вважають, що технічне обладнання, яке використовується для навчання їх дітей, повністю відповідає потребам, 30% зазначили, що обладнання частково відповідає потребам, а 20% вважають, що воно не відповідає.

40% батьків вказали, що їхні діти отримують достатньо індивідуальної уваги під час навчання, 30% вважають, що іноді отримують, 20% – рідко, а 10% зазначили, що їхні діти не отримують індивідуальної уваги.

Батьки виділили кілька основних проблем в організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти. 30% відзначили недостатню підготовленість вчителів, 25% вказали на технічні

проблеми, 20% на відсутність підтримки з боку фахівців, 15% – на проблеми з соціалізацією дітей у класі, а 10% батьків вказали на інші труднощі.

70% батьків вважають, що необхідно покращити технічну підтримку, закупивши нові технічні засоби. 60% підтримують ідею підвищення кваліфікації вчителів, 50% вважають важливим залучення більшої кількості фахівців (сурдопедагогів, психологів), 40% висловили необхідність створення більш адаптованих навчальних програм, а 30% вказали на важливість підвищення рівня співпраці з батьками.

На основі результатів опитування батьків дітей з порушеннями слуху, виокремлено три рівні організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України: високий, середній та низький (рис. 2.2).

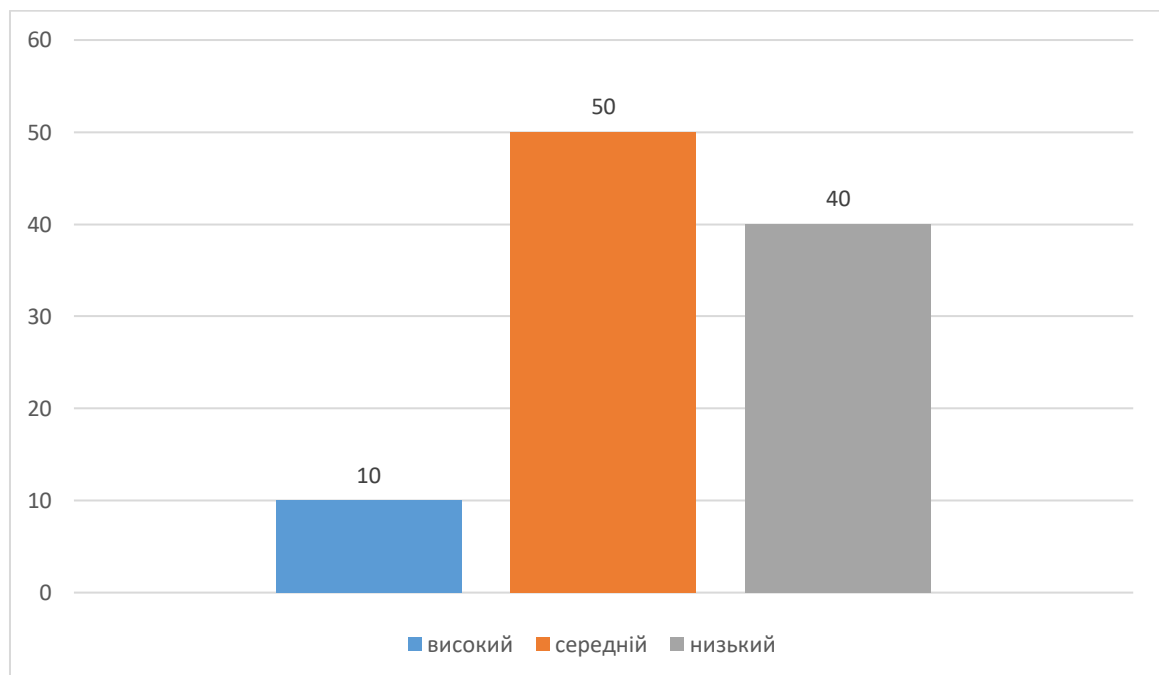

Рис. 2.2. Рівні організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти з позиції батьків (у %)

Як бачимо, на думку 10% батьків, існуючий високий рівень організації інклюзивного навчання в закладах освіти характеризується наявністю висококваліфікованих педагогів, які мають достатній досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху, а також повним забезпеченням дітей необхідними

технічними засобами (слухові апарати, FM-системи, підсилювачі звуку), що сприяє максимальній ефективності освітнього процесу. Вчителі регулярно співпрацюють з батьками, надаючи їм необхідну інформацію і підтримку. Діти отримують достатню індивідуальну увагу, а навчальна програма повністю адаптована до їхніх потреб. Такі класи мають дружню та підтримуючу атмосферу, що позитивно впливає на соціалізацію дітей. Однак такий рівень є рідкісним і зустрічається лише в деяких навчальних закладах.

Середній рівень організації інклюзивного навчання, виявлений батьками у 50% випадків, включає деякі позитивні аспекти, але й має низку недоліків. Підготовка вчителів часто оцінюється як середня, що може впливати на ефективність навчання дітей з порушеннями слуху. Технічне забезпечення не завжди відповідає вимогам, і деякі діти отримують лише частину необхідних засобів. Підтримка від фахівців (сурдопедагогів, психологів) є непостійною: вона надається не завжди в необхідному обсязі. Атмосфера в класі зазвичай є нормальною, але деякі діти можуть мати труднощі в соціалізації, що відображається на їх загальному самопочутті в колективі. Навчальні програми частково адаптовані до індивідуальних потреб учнів. Співпраця між батьками і вчителями відбувається періодично, але не завжди є достатньо регулярною.

Низький рівень організації інклюзивного навчання (40% випадків) зазвичай характеризується відсутністю належної підготовки вчителів до роботи з дітьми з порушеннями слуху, що призводить до значних труднощів у навчанні таких дітей. Технічні засоби або не забезпечені взагалі, або є недостатніми, що обмежує можливості дітей для повноцінного сприйняття навчального матеріалу. Підтримка від фахівців (сурдопедагогів, психологів) відсутня або надається дуже рідко, що ускладнює адаптацію дітей до освітнього процесу. У таких класах часто виникають проблеми з атмосферою, що призводить до соціальної ізоляції дітей і відсутності належної взаємодії з однолітками. Навчальні програми майже не адаптовані до потреб учнів, і батьки практично не мають контактів з педагогами, що ще більше ускладнює ситуацію.

Загалом, результати опитування показали, що батьки відзначають кілька важливих проблем, серед яких недостатня підготовленість вчителів до роботи з

дітьми з порушеннями слуху, обмежений доступ до технічних засобів, відсутність належної підтримки від фахівців і проблеми з соціалізацією дітей. Однак більшість батьків висловили надію на покращення ситуації через підвищення кваліфікації вчителів, удосконалення технічного забезпечення та залучення додаткових фахівців для роботи з дітьми з порушеннями слуху.

Узагальнення результатів опитувань вчителів і батьків дітей із порушеннями слуху дали змогу визначити три рівні організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти України: високий, середній та низький, кожен з яких характеризується різними рівнями ефективності адаптації освітнього процесу до потреб дітей з порушеннями слуху (рис. 2.3).

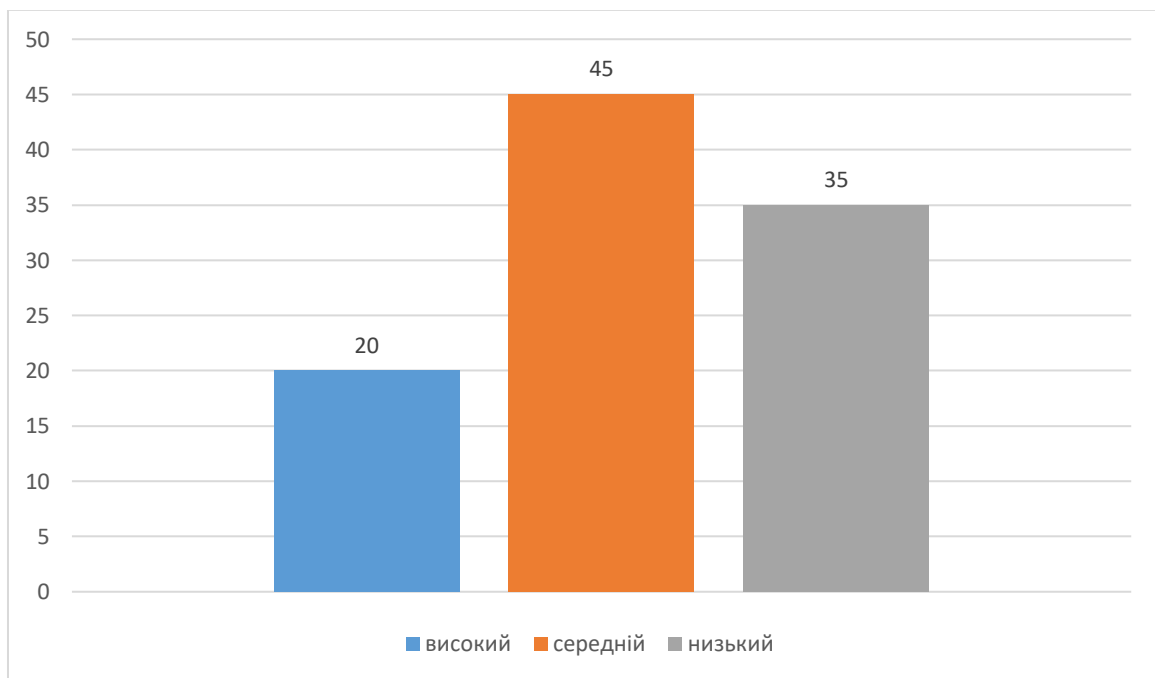

Рис. 2.3. Рівні організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти (%)

Так, високий рівень організації інклюзивного навчання (20%) в закладах загальної середньої освіти характеризується комплексним підходом до навчання дітей з порушеннями слуху, коли всі елементи освітнього процесу є адаптованими до індивідуальних потреб учнів. Вчителі мають високий рівень підготовки та кваліфікації, регулярно проходять курси підвищення кваліфікації, що дозволяє їм ефективно працювати з дітьми з порушеннями слуху. Клас

оснащений необхідним технічним обладнанням, таким як слухові апарати, FM-системи та підсилювачі звуку, що забезпечує дітям можливість сприймати навчальний матеріал. Підтримка фахівців, таких як сурдопедагоги та психологи, надається регулярно, що дозволяє дітям розвиватися в комфортних умовах та отримувати індивідуальну допомогу. Навчальна програма повністю адаптована до потреб дітей, а атмосфера в класі є дружньою та підтримуючою, що сприяє соціалізації учнів і підвищує їхню мотивацію до навчання.

Середній рівень організації інклюзивного навчання (45%) демонструє наявність окремих позитивних елементів, але й виявляє суттєві проблеми, що потребують вдосконалення. Вчителі мають певну підготовленість, однак кваліфікація не завжди дозволяє їм ефективно працювати з дітьми з порушеннями слуху, а підвищення кваліфікації не відбувається на постійній основі. Технічне забезпечення в класі є, але воно може бути неповним або недостатньо ефективним для забезпечення потреб усіх дітей. Підтримка фахівців надається нерегулярно, і хоча деякі діти отримують допомогу від сурдопедагогів та психологів, це відбувається не так часто, як потрібно для оптимального розвитку. Освітні програми частково адаптовані, але є моменти, які потребують додаткової роботи з огляду на індивідуальні потреби учнів. Атмосфера в класі загалом є нормальною, однак можливі труднощі в соціалізації, оскільки деякі діти можуть відчувати себе відокремленими від своїх однолітків.

Низький рівень організації інклюзивного навчання (35%) свідчить про значні недоліки в усіх аспектах освітнього процесу. Вчителі часто не мають достатньої підготовки для роботи з дітьми з порушеннями слуху, що призводить до недостатньої ефективності навчання. Технічні засоби або відсутні, або є недостатніми, що обмежує можливості для повноцінного сприймання інформації дітьми. Підтримка фахівців, зокрема сурдопедагогів і психологів, відсутня або надається дуже рідко, що ускладнює допомогу дітям у навчанні та соціалізації. Навчальні програми не адаптовані до потреб дітей з порушеннями слуху, і це призводить до того, що діти не отримують належної освіти, що відповідає їхнім можливостям. Атмосфера в класі часто є

несприятливою для соціалізації дітей, що може призвести до їх соціальної ізоляції і психологічних проблем.

На основі результатів опитування вчителів і батьків можна виокремити кілька проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України:

1. Недостатня підготовленість вчителів. Так, однією з головних проблем, яку вказують вчителі і батьки, є недостатня підготовленість фахівців до роботи з дітьми з порушеннями слуху. Більшість вчителів оцінюють свою підготовку як середню або низьку, вказують на недостатню кількість курсів чи тренінгів, що перешкоджає ефективному викладанню. Вказане свідчить про необхідність підвищення кваліфікації педагогів для роботи з цією категорією дітей.

2. Наявність технічних проблем. Незважаючи на те, що вчителі активно використовують технічні засоби для навчання дітей з порушеннями слуху, не всі школи мають достатнє обладнання. Згідно з опитуванням, значна частина вчителів зазначає, що засобів або не вистачає, або вони недостатньо ефективні. Це є суттєвою перешкодою для забезпечення інклюзивного навчання та потребує поліпшення технічної бази в навчальних закладах.

3. Недостатня співпраця з іншими фахівцями. Зокрема, співпраця з сурдопедагогами, дефектологами, іншими фахівцями відбувається не регулярно, а лише іноді. Це означає, що вчителі не отримують достатньої підтримки у процесі навчання дітей з порушеннями слуху, що ускладнює ефективне вирішення їх проблем. Для покращення освітнього процесу необхідно посилити співпрацю з фахівцями та залучати їх до навчальної діяльності.

4. Адаптація навчальних програм. Більшість вчителів і батьків вважають освітні програми частково адаптованими до потреб дітей з порушеннями слуху, але не всі відзначають повну адаптацію матеріалів. Це вказує на необхідність перегляду та коригування навчальних планів і програм, щоб вони повністю відповідали особливим потребам таких учнів.

5. Соціалізація учнів. Проблеми з соціалізацією дітей з порушеннями слуху вказуються як одна з основних труднощів у освітньому процесі. Це

стосується як взаємодії між учнями, так і між учнями та вчителями. Діти з порушеннями слуху можуть відчувати себе ізольованими через мовні бар'єри. Вказане потребує додаткової уваги та підтримки для створення інклюзивної атмосфери в класі.

6. Підтримка з боку адміністрації школи. Рівень підтримки з боку дирекції варіюється, що може впливати на ефективність організації інклюзивного навчання. Більшість вчителів оцінюють підтримку як середню, і лише деякі зазначають високий рівень допомоги від адміністрації. Вказане підкреслює важливість активної участі адміністрації в розвитку інклюзивного навчання та наданні необхідних ресурсів.

7. Комунікація з батьками. Залишковий рівень взаємодії з батьками дітей з порушеннями слуху також є проблемою. Лише частина вчителів підтримує регулярне спілкування з батьками, що є важливим аспектом для успішного навчання дітей з особливими потребами. Покращення цієї комунікації допоможе створити більш ефективну освітню підтримку для таких учнів.

8. Необхідність удосконалення існуючих освітніх підходів. Значна частина вчителів вказує на важливість індивідуальних занять та використання технічних засобів як найбільш ефективних методів навчання для дітей з порушеннями слуху. Важливо зазначити, що для покращення освітнього процесу необхідно більше залучати спеціалізованих фахівців і використовувати малогрупову форму роботи, що забезпечить індивідуальний підхід до кожного учня.

Отже, результати опитування вчителів і батьків вказують на низку проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України. Однією з найбільших проблем є недостатня підготовленість вчителів до роботи з такими дітьми, що відображається на їхній здатності ефективно здійснювати навчання та адаптацію матеріалів до індивідуальних потреб учнів. Більшість педагогів вказують на необхідність підвищення своєї кваліфікації та більшої кількості тренінгів і курсів з інклюзивного навчання. Другою важливою проблемою є технічні труднощі, пов'язані з недостатньою кількістю або низькою якістю

технічних засобів для навчання дітей з порушеннями слуху. Це включає слухові апарати, FM-системи та спеціалізоване програмне забезпечення, що є важливим для забезпечення інклюзивного навчання. Відсутність необхідних ресурсів у школах значно обмежує можливості для ефективного навчання таких учнів. Також, хоча багато вчителів співпрацюють з фахівцями, як сурдопедагоги та психологи, цей процес відбувається не регулярно і часто потребує покращення. Підтримка з боку адміністрації вважається середньою або низькою. Значною проблемою є також соціалізація учнів з порушеннями слуху, оскільки вони можуть відчувати ізоляцію через мовні бар'єри. Вказане визначає необхідність розробки шляхів підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти.

3.2. Шляхи підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти

Для вдосконалення інклюзивної освіти для дітей з порушеннями слуху в Україні слід вжити низку заходів, що дозволять підвищити ефективність організації навчального процесу для цієї категорії учнів, орієнтуючись на досвід розвинених країн. До основних рекомендацій, які можуть сприяти покращенню національної системи інклюзивного навчання дітей із порушеннями слуху, віднесемо такі:

- удосконалення класифікації порушень розвитку, що включає спеціалізовані класифікації для дітей з порушеннями слуху, відповідно до передового досвіду інших держав;
- розробка чітких нормативно-правових актів, які регулюють перелік супровідних послуг для дітей з порушеннями слуху, що є важливою частиною інклюзивної освіти;
- створення ефективної нормативно-правової бази для забезпечення доступу до супровідних послуг для дітей з порушеннями слуху, що дозволить гарантувати права дітей на отримання комплексної підтримки;

- організація реєстрації всіх дітей з порушеннями слуху з народження, а також створення єдиного електронного реєстру для забезпечення надання допомоги в межах єдиного інформаційного простору;
- забезпечення раннього виявлення порушень слуху, що є важливим аспектом для своєчасного надання медико-психолого-педагогічної допомоги, включаючи слухопротезування та кохлеарну імплантацію, якомога раніше після народження;
- зменшення проміжку часу між виявленням порушення слуху і початком навчання дітей, що відповідає концепції «раннього втручання», яка є критично важливою для ефективного навчання;
- забезпечення безперервності освітнього процесу і його можливості для продовження впродовж усього життя для дітей із порушеннями слуху, що надає можливість навчатися на кожному етапі їхнього розвитку;
- розробка різноманітних освітніх маршрутів для досягнення максимальної ефективності в навчанні дітей з порушеннями слуху, що дозволяє адаптувати навчання до їхніх індивідуальних потреб;
- надання можливості вибору освітнього шляху для дітей з порушеннями слуху на різних етапах їхнього навчання, з можливістю змінювати цей шлях залежно від потреб дитини та змін у її розвитку;
- активне залучення батьків до навчання дітей з порушеннями слуху, починаючи з самого народження, що дозволить створити сприятливе середовище для розвитку та інтеграції таких дітей в суспільство;
- розширення функцій існуючих навчальних закладів, включаючи організацію консультування для сімей дітей з порушеннями слуху, створення ресурсних центрів для інклюзивних закладів, а також організацію тренінгів для педагогів загальноосвітніх шкіл з інклюзивних методик навчання;
- створення нових освітніх установ для дітей з порушеннями слуху, зокрема, спеціалізованих навчальних закладів, що відповідатимуть вимогам сучасної освіти;

- формування державної системи підтримки осіб з порушеннями слуху, яка діятиме протягом їх життя, включаючи підтримку у працевлаштуванні, соціальній інтеграції та постійному доступі до необхідних послуг;
- використання інноваційних методів і засобів навчання, які враховують останні досягнення науки і технологій, для підвищення ефективності навчання дітей з порушеннями слуху;
- розробка індивідуалізованих освітніх маршрутів для дітей з порушеннями слуху, що включають варіативність вибору методик та підходів, з можливістю коригування освітніх шляхів на різних етапах їхнього навчання;
- підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів, зокрема, з вивчення жестового мовлення, інклюзивного навчання, нових методів роботи з дітьми, які мають кохлеарні імпланти, а також інтеграція сучасних інформаційних технологій у навчальний процес для дітей з порушеннями слуху (Колупаєва, Тараненко, 2019).

Ці заходи сприятимуть підвищенню якості інклюзивної освіти для дітей з порушеннями слуху в Україні, що забезпечить їх ефективну інтеграцію в соціум.

Друга рекомендація акцентує увагу на необхідності подолання існуючих бар'єрів у процесі формування освітнього середовища для дітей з порушеннями слуху в Україні. Дослідження практики інклюзивної освіти виявило низку викликів, що ускладнюють її ефективне впровадження. Зокрема, при класній наповнюваності в 30 осіб допускається інтеграція лише 2-3 учнів з особливими освітніми потребами за участі одного асистента вчителя. Це створює труднощі в організації навчального процесу: асистент змушений зосереджувати увагу на окремій дитині, у той час як учитель має підтримувати решту учнів, що знижує рівень засвоєння матеріалу як для дітей з порушеннями слуху, так і для їхніх однокласників без таких порушень.

Фінансова складова залишається критичною проблемою: недостатнє фінансування обмежує можливості технічного оснащення шкіл. У багатьох закладах освіти бракує ресурсних кімнат, які є ключовим елементом підтримки інклюзивного навчання. Додатково, спостерігається дефіцит кадрів: чинне

законодавство передбачає лише одну ставку асистента в інклюзивному класі, що є недостатнім для забезпечення повноцінної підтримки кільком учням з порушеннями слуху.

Інклюзивне навчання переважно охоплює молодшу та середню школу, тоді як старшокласники стикаються з обмеженими можливостями продовження освіти. Особливо проблемним є питання оцінювання: після 9 класу діти з порушеннями слуху отримують свідоцтво іншого зразка, що унеможливорює подальше навчання у 10-11 класах. Соціальна ізоляція та випадки булінгу також залишаються викликом, що суперечить принципам інклюзії (Демченко, 2023).

Ключовим напрямом покращення ситуації є підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі, розвиток їхніх навичок підтримки учнів з порушеннями слуху та формування культури співпраці у школах. Підвищення компетенцій освітян у сфері інклюзивної педагогіки сприятиме створенню сприятливого середовища для всебічного розвитку таких учнів.

Третя рекомендація стосується посилення спроможності шкіл адаптувати навчальний процес до різноманітності учнів, орієнтуючись на індивідуальні потреби дітей з порушеннями слуху. Інклюзивне навчання повинно будуватися на принципах діалогу та партнерства, що передбачає рівноправні суб'єкт-суб'єктні відносини між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми однолітками. Такий підхід узгоджується з концепцією «Нової української школи», що формує підґрунтя для системного впровадження інклюзії на всіх рівнях середньої освіти.

Успішна реалізація інклюзивної освіти для учнів з порушеннями слуху потребує системного підходу та дотримання основоположних принципів рівності, доступності й поваги до індивідуальних особливостей. Важливо формувати освітнє середовище, яке враховує специфічні потреби кожної дитини та забезпечує необхідну підтримку для подолання навчальних бар'єрів. Адаптація шкільного простору до сенсорних особливостей учнів з порушеннями слуху, включаючи використання візуальних сигналів і текстових матеріалів, сприяє більш ефективному засвоєнню знань і соціальній інтеграції.

Водночас створення культури толерантності та прийняття дозволяє кожному учневі відчувати себе повноцінним членом спільноти (Волошина, 2019).

Індивідуальний підхід до навчання передбачає адаптацію навчальних програм з урахуванням специфіки аудіальних порушень. Шкільна політика має бути спрямована на усунення бар'єрів у доступі до інформації, зниження рівня тривожності та підтримку мотивації до навчання. Підтримка учнів не обмежується навчальним процесом, а охоплює також психологічний супровід, сприяючи їхній соціалізації та поступовій інтеграції у громаду (Волошина, 2019).

Особливо важливою є професійна підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Дослідники наголошують на необхідності спеціалізованої підготовки вчителів, що включає вивчення жестової мови, оволодіння методиками візуалізації навчального матеріалу та розвиток комунікативної компетентності для ефективної взаємодії з учнями з порушеннями слуху. Проблеми, що виникають у процесі організації інклюзивного навчання, включають недостатність спеціалізованих кадрів, відсутність якісної діагностики та низьку поінформованість батьків щодо особливостей інклюзивного навчання (Андрейченко, 2019, с. 115).

Індивідуальні плани розвитку учнів з порушеннями слуху повинні включати освітні цілі, спрямовані на розвиток соціальних, комунікативних та когнітивних навичок. Важливо залучати до процесу планування не лише педагогів, а й фахівців з корекційної педагогіки, психологів і батьків, що сприятиме створенню комплексної системи підтримки. Впровадження дієвих інструментів, таких як «функціональна діагностика», а також «динаміко-функціональний профіль» і «проект індивідуальної підтримки», дозволяє більш точно визначити потреби учня та обрати оптимальні стратегії навчання (Миронова, 2021, с. 119).

Попри суттєвий прогрес у розвитку інклюзивної освіти, залишаються виклики, пов'язані з кадровим дефіцитом, недостатньою кількістю технічних засобів підтримки та потребою в систематичному підвищенні кваліфікації педагогів. Розширення можливостей дистанційного навчання, запровадження

онлайн-курсів з інклюзивної педагогіки та створення мережі ресурсних центрів можуть сприяти подоланню цих проблем (Миронова, 2021, с. 119).

Успішна реалізація інклюзивної освіти для учнів з порушеннями слуху можлива за умов комплексного підходу, що охоплює адаптацію освітнього середовища, індивідуалізацію навчальних стратегій, професійну підготовку педагогів і активну співпрацю з батьками та громадою. Завдяки злагодженій взаємодії всіх учасників освітнього процесу можна створити середовище, у якому кожна дитина матиме рівні можливості для навчання, розвитку та повноцінної соціалізації.

Шоста рекомендація фокусується на технологічному забезпеченні освітнього процесу для учнів з порушеннями слуху. Вибір відповідних технічних засобів здійснюється за участю аудіолога, консультанта та батьків дитини з метою максимальної адаптації навчання до індивідуальних потреб учня. До ключових пристроїв, які сприяють ефективному навчанню, належать:

1. Декодери субтитрів. Сучасні телевізори оснащені декодерами, що спрощує доступ до субтитрованого контенту без додаткового обладнання.

2. Персональні гаджети. Ноутбуки та планшети полегшують ведення нотаток і дозволяють учням зосередитися на сприйнятті навчального матеріалу без надмірного когнітивного навантаження.

3. Проектори. Використовуються для виведення текстової інформації на екран у реальному часі. Важливо враховувати рівень шуму від пристрою, який може заважати сприйняттю звуків через слухові апарати.

4. Відеоблабднання. Відтворення навчальних відео з субтитрами дозволяє краще засвоювати матеріал. Деякі плеєри можна синхронізувати з ФМ-системами для індивідуального використання.

5. Телефонні пристрої. Спеціальні телефони з функцією текстового виводу розмови забезпечують автономність комунікації та знижують бар'єри у спілкуванні (Шевченко, 2017, с. 265).

6. Сурдоперекладачі. Забезпечують двосторонній переклад між учнем та іншими учасниками навчального процесу, передаючи інформацію мовою жестів і озвучуючи репліки учня (Чопик, 2019, с. 62–63).

Для покращення взаємодії з перекладачем рекомендовано:

1. Регулярні зустрічі для узгодження навчальних планів та термінології.
2. Оптимальне розташування перекладача у класі для зручного зорового контакту з учнем.
3. Безпосереднє спілкування з учнем, а не з перекладачем, для збереження прямого контакту.
4. Помірна швидкість мовлення для точнішого перекладу та зниження ризику втрати інформації.
5. Перерви для перекладача під час тривалих занять або залучення двох перекладачів для чергування.
6. Навчання жестової мови для вчителів і однокласників для формування більш інклюзивного середовища.

Комплексний підхід до використання технологій та підтримки сурдоперекладачів створює умови для рівного доступу до освіти та сприяє успішній соціалізації учнів з порушеннями слуху.

Сьома рекомендація підкреслює необхідність емоційної підтримки для учнів з порушеннями слуху. Використання спеціально розроблених стратегій може стати ресурсом для педагогів у процесі інтеграції таких учнів у навчальне середовище, сприяючи їхній емоційній рівновазі та соціальній адаптації. Важливо зазначити, що вчителі, хоч і не виконують функцій психологів, здатні застосовувати ці підходи для полегшення навчального процесу.

1. Педагогам рекомендується зберігати відкритий і підтримувальний стиль спілкування з учнями. Не слід наполягати на обговоренні складних тем, якщо дитина не виявляє готовності до цього.

2. Учителям варто ініціювати короткі бесіди з учнями з порушеннями слуху, особливо під час переходів між уроками або на перервах. Це сприятиме зниженню соціальних бар'єрів.

3. Ідентифікація інтересів і мотивації учнів, участь їх у творчих гуртках або допомога одноліткам, дозволить ефективно планувати освітній процес.

4. Для зменшення тривожності доцільно використовувати візуальні матеріали: графіки, схеми, розклади або покрокові інструкції.

5. Мультисенсорні методи, зокрема візуалізація матеріалу чи фонові музика, можуть сприяти кращому засвоєнню знань.

6. Підтримка інтересу учнів може бути посилена через впровадження додаткових стимулів та позитивне підкріплення.

7. Педагогам варто регулярно підходити до учнів під час самостійної роботи, відслідковуючи їхню участь у групових завданнях.

8. При оцінюванні знань доцільно адаптувати умови: надавати більше часу, забезпечувати тихе середовище або залучати асистента.

9. Важливо своєчасно виявляти труднощі та аналізувати їхні причини для подальшого коригування навчального процесу.

10. Необхідно акцентувати увагу на сильних сторонах учня, заохочуючи його досягнення обдуманими похвалами, щоб уникнути надмірного тиску (Таранченко, Найда, 2022, с. 154–155).

Восьма рекомендація орієнтована на розвиток комунікативних навичок. Учні з порушеннями слуху можуть використовувати різні форми спілкування: вербальне мовлення, читання з губ, жестову мову або мовлення з підказкою. Слід створити індивідуальну стратегію комунікації для кожного учня, поступово розширюючи її можливості в освітньому середовищі (Чупахіна, 2020, с. 76).

Якщо учні не здатні сприйняти оголошення через систему гучномовного оповіщення або не чують сигналів пожежної тривоги, необхідно передбачити підтримку з боку працівників освітнього закладу або ввести альтернативні способи інформування. З метою забезпечення безпеки дітей важливо розробити та упровадити спеціалізовані протоколи інформування про сигнали тривоги та оповіщення, що функціонують у конкретному закладі загальної середньої освіти. Окрім цього, доцільним є проведення регулярних навчальних тренувань для відпрацювання послідовності дій у разі надзвичайних ситуацій.

Вважаємо, що застосування зазначених рекомендацій, заснованих на аналізі міжнародної практики, може істотно покращити процес інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в Україні. Це сприятиме врахуванню їхніх індивідуальних потреб, включно з віковими та психологічними особливостями,

а також забезпечить оптимізацію використання спеціалізованого обладнання та адаптованих методик навчання. Використання таких підходів сприятиме створенню безпечного та підтримувального освітнього середовища, орієнтованого на всебічний розвиток кожної дитини.

Висновок до розділу 3

1. Результати опитування вчителів і батьків вказують на низку проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України. Однією з проблем є недостатня підготовленість вчителів до роботи з такими дітьми, що відображається на їхній здатності ефективно здійснювати навчання та адаптацію матеріалів до індивідуальних потреб учнів. Більшість педагогів вказують на необхідність підвищення своєї кваліфікації та більшої кількості тренінгів і курсів з інклюзивного навчання. Другою проблемою є технічні труднощі, пов'язані з недостатньою кількістю або низькою якістю технічних засобів для навчання дітей з порушеннями слуху. Відсутність необхідних ресурсів у школах значно обмежує можливості для ефективного навчання таких учнів. Також, хоча багато вчителів співпрацюють з фахівцями, як сурдопедагоги та психологи, цей процес відбувається не регулярно і часто потребує покращення. Підтримка з боку адміністрації шкіл вважається середньою, що також створює додаткові труднощі в організації інклюзивного процесу. Значною проблемою є також соціалізація учнів з порушеннями слуху, оскільки діти можуть відчувати соціальну ізоляцію через мовні бар'єри. Важливим є створення підтримуючої атмосфери, яка б сприяла більш ефективному взаємодії між учнями та вчителями.

2. Для підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти в Україні необхідно забезпечити комплексний підхід. Одним із важливих шляхів є створення єдиного нормативно-законодавчого поля, що регулює всі аспекти інклюзії, включаючи розробку класифікаторів порушень слуху, систему супровідних

послуг і формування електронних реєстрів для обліку дітей. Важливою є підготовка кадрів, що включає знання жестової мови та основ інклюзивної освіти, а також здатність працювати з новими технологіями для підтримки учнів з порушенням слуху. Технологічне забезпечення також є складовою ефективного навчального процесу. Крім того, важливим є подолання існуючих проблем, зокрема, нестачі ресурсів та кадрів. Такий підхід забезпечить не лише ефективність навчання, але й сприятиме соціалізації дітей і їхньому інтеграції в суспільство.

ВИСНОВКИ

Проведене у теоретичне й емпіричне обґрунтування особливостей організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти дало змогу зробити такі висновки.

1. Визначено наукові підходи до проблеми інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху у психолого-педагогічній та спеціальній літературі. У сучасних наукових дослідженнях окреслено два основні підходи до організації освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху: медичний та соціальний. Медичний підхід зосереджується на фізіологічних аспектах втрати слуху, тоді як соціальний підхід акцентує увагу на адаптації освітнього середовища з метою повноцінної інтеграції дітей у суспільство. Ключовими факторами успішного навчання дітей з порушеннями слуху в умовах інклюзії є раннє втручання та підтримка в дошкільному віці, що сприяє формуванню мовлення, когнітивних здібностей і соціальних навичок. Важливість створення середовища, що стимулює мовленнєву активність, є визначальною для розвитку комунікативних умінь і поступової соціалізації. Інклюзивний навчально-корекційний процес потребує врахування психологічних особливостей дітей з порушеннями слуху, а також індивідуальних потреб у спілкуванні. Корекційний компонент виступає невід'ємним елементом освітнього супроводу, надаючи підтримку в подоланні бар'єрів у навчанні та соціальній

адаптації. Аналіз наукових праць засвідчує, що еволюція підходів до навчання дітей з порушеннями слуху стала основою для сучасних інноваційних методик, які інтегрують традиційні педагогічні стратегії з новітніми технологіями та принципами інклюзії.

2. Охарактеризовано психолого-вікові особливості дітей з порушенням слуху як передумова організації їхнього навчання. Діти з порушеннями слуху демонструють широкий спектр мовленнєвого розвитку, який формується під впливом низки визначальних чинників: рівня втрати слуху, віку настання порушення, соціального середовища, у якому дитина зростає, а також систематичної педагогічної підтримки. Індивідуальні особливості кожної дитини істотно впливають на здатність до оволодіння мовленням. Недостатність слухового сприйняття у ранньому віці гальмує психічний розвиток, адже мовленнєва депривація ускладнює формування когнітивних процесів та соціальну адаптацію. Обмежений доступ до оточення знижує можливості збагачення словникового запасу, ускладнює засвоєння граматичних конструкцій та формує труднощі у фонетичному сприйнятті. Наукові дослідження підтверджують, що раннє втручання, зокрема слухопротезування чи кохлеарна імплантація, позитивно впливає на мовленнєвий розвиток. Рання реабілітація у поєднанні з індивідуальними заняттями з логопедом і постійною сімейною підтримкою сприяє становленню комунікативних навичок, що значно підвищує якість життя дітей з порушеннями слуху. Важливо наголосити на значущості комплексного підходу, орієнтованого на індивідуальні потреби дитини. Такий підхід забезпечує гармонійний розвиток мовлення та когнітивних функцій, що сприяє повноцінній соціальній інтеграції та успішній адаптації дітей з порушеннями слуху у суспільстві.

3. Розкрито основні чинники організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах освіти. Дослідження свідчать, що діти з порушеннями слуху можуть реалізовувати своє право на освіту через різноманітні освітні формати, включаючи формальне, неформальне та інформальне навчання. Для врахування індивідуальних потреб передбачено такі форми організації освітнього процесу, як дистанційне, екстернатне, сімейне

навчання та педагогічний патронаж, що дає змогу гнучко адаптувати навчання до специфічних запитів дитини. Ключовим аспектом є можливість вибору освітнього закладу, навчальних методик і форми мовної комунікації – усної, письмової або дактильно-жестової. Інклюзивне навчання супроводжується підтримкою фахівців психолого-педагогічного профілю, які спільно з батьками створюють освітнє середовище, що сприяє всебічному розвитку дитини, засвоєнню знань, набуттю практичних навичок, соціалізації та самореалізації. Для забезпечення рівних освітніх можливостей розробляються індивідуальні навчальні плани, впроваджуються спеціалізовані методики та технологічні засоби, що оптимізують сприйняття навчальної інформації та полегшують адаптацію до суспільного життя. Психолого-педагогічний супровід передбачає систематичний моніторинг академічної успішності, надання психологічної допомоги та проведення корекційно-розвиткових занять, спрямованих на формування комунікативних навичок і розвиток емоційної стійкості.

4. Проаналізовано нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти України. Наукові дослідження підтверджують, що міжнародні та національні правові акти, які регламентують політику у сфері інклюзивної освіти для дітей з порушеннями слуху, визначають цих осіб як повноправну соціальну спільноту, що потребує як правового, так і соціального захисту. Відповідно до цих документів, дітям з порушенням слуху гарантуються ті ж основоположні права, що і всім іншим громадянам, причому втрата слуху розглядається не лише як медична проблема, але і як соціальний феномен. Право на освіту визнається невід'ємним правом кожної особи, що включає і дітей з порушеннями слуху, а реалізація цього права має відбуватися без будь-якої дискримінації чи обмежень. Зобов'язання держави включають забезпечення рівноправного доступу до якісної, безкоштовної початкової та загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху, враховуючи місце їх проживання, у спільному освітньому середовищі разом із здоровими однолітками. Для ефективного впровадження інклюзивного навчання необхідно розробляти та впроваджувати адаптивні

навчальні програми, що враховують індивідуальні потреби учнів. Це потребує комплексного підходу до створення освітніх стандартів і забезпечення ресурсами, включаючи підготовку фахівців та надання технічної підтримки для інклюзивних освітніх закладів.

5. Обґрунтовано зарубіжний досвід організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти. Для ефективного врахування особливих потреб учнів з порушеннями слуху, педагогічні працівники застосовують різноманітні підходи до представлення навчального матеріалу. Це дозволяє активізувати процес навчання і заохочувати учнів до досягнення високих результатів. Важливими стратегічними заходами для полегшення засвоєння інформації є: спрощення теоретичних матеріалів за допомогою доступних формулювань, орієнтація на практичне застосування здобутих знань, а також підвищення рівня підтримки з боку викладачів та однолітків, що сприяє розвитку співпраці між учнями. Зокрема, для забезпечення ефективної комунікації з учнями з порушеннями слуху використовуються різні способи взаємодії, серед яких важливу роль відіграють жестова мова, дактилювання та вербальні методи комунікації. Додатково, велике значення має індивідуалізація темпу засвоєння навчального матеріалу, що дозволяє кожному учню адаптувати процес навчання до його особистих потреб. Крім того, активно використовуються умовні позначення для представлення завдань та надаються чіткі покрокові інструкції і алгоритми виконання завдань, що значно полегшує процес навчання. Для покращення запам'ятовування та розуміння навчального матеріалу застосовуються додаткові методи, такі як піктограми, візуалізація інформації за допомогою схем, а також адаптація текстів для полегшення їх сприйняття. Одним із ключових аспектів є використання орієнтирів у вигляді прикладів виконання завдань, початкових етапів роботи та наочних матеріалів, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Крім того, необхідно забезпечити достатню кількість повторів, що дозволяє глибше закріпити отримані знання.

6. Емпірично виявлено проблемні аспекти організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху. Результати опитування вчителів і батьків

вказують на низку проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України. Однією з найбільших проблем є недостатня підготовленість вчителів до роботи з такими дітьми, що відображається на їхній здатності ефективно здійснювати навчання та адаптацію матеріалів до індивідуальних потреб учнів. Більшість педагогів вказують на необхідність підвищення своєї кваліфікації та більшої кількості тренінгів і курсів з інклюзивного навчання. Другою проблемою є технічні труднощі, пов'язані з недостатньою кількістю або низькою якістю технічних засобів для навчання дітей з порушеннями слуху. Це включає слухові апарати, FM-системи та спеціалізоване програмне забезпечення, що є важливим для забезпечення інклюзивного навчання. Відсутність ресурсів у школах обмежує можливості для ефективного навчання таких учнів. Хоча вчителі співпрацюють з фахівцями, як сурдопедагоги та психологи, цей процес відбувається не регулярно. Підтримка з боку адміністрації вважається недостатньою, що створює додаткові труднощі в організації інклюзивного процесу. Значною проблемою є соціалізація учнів з порушеннями слуху, оскільки вони можуть відчувати соціальну ізоляцію через мовні бар'єри. Важливим є створення підтримуючої атмосфери, яка б сприяла ефективній взаємодії між учнями та вчителями.

7. Запропоновано шляхи підвищення ефективності організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти. Одним із важливих шляхів є створення єдиного нормативно-законодавчого поля, що регулює всі аспекти інклюзії, включаючи розробку класифікаторів порушень слуху, систему супровідних послуг і формування електронних реєстрів для обліку дітей. Пріоритетом має бути раннє виявлення порушень слуху та початок комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги. Важливою є підготовка педагогічних кадрів, що включає і здатність працювати з новітніми технологіями для підтримки учнів. Технологічне забезпечення є важливою складовою ефективного освітнього процесу. Крім того, важливим є подолання існуючих проблем, зокрема, нестачі ресурсів та кадрів. Враховуючи гетерогенність контингенту учнів, потрібно застосовувати

індивідуалізовані підходи до навчання. Окрім цього, важливо створювати сприятливе емоційне середовище та залучати батьків до освітнього процесу. Такий підхід забезпечить ефективність навчання й сприятиме соціалізації дітей і їхньому інтеграції в суспільство.

Перспективами подальшого дослідження можна визначити обґрунтування особливостей підготовки фахівців спеціальної освіти до належної організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамюк, Н., Дробот, О., Замша, А., Федоренко, О. (2019) Бімодальний білінгвізм: новий підхід в освіті осіб із порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 1, 35-41.
2. Андрейченко, Д., Сасіна, І., Онищенко, О. (2019) Особливості роботи асистента вчителя з дітьми з порушенням слуху (з досвіду роботи). *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф.* Запоріжжя, 112-116.
3. Безлюдна, І. Радченко, В., Долгіх, Н. (2012) Формування мотивації навчальної діяльності молодших школярів із вадами слуху. *Дефектолог*, 11, 40-45.
4. Бічікова, О., Федоренко, О. (2013) Застосування проектної системи навчання з метою розвитку компетентностей учнів із порушеннями слуху. *Дефектологія*, 3, 59-62.
5. Волошина, О. (2019) Формування комунікативної компетентності в учнів із порушеннями слуху. *Професійна освіта*, 1, 32-35.
6. Губар, С. Ю. (2020) Особливості розуміння геометричного матеріалу учнями з порушеннями слуху. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 39, 40-47.
7. Гудзенко, Н. (2018) Формування вимови в глухих дітей : використання ІКТ на уроках розвитку слухового сприймання. *Дефектолог*, 5, 25-29.
8. Демченко, І. І. (2015) *Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі: монографія*. Умань: Жовтий О.О.
9. Демчук, Л. Й. (2018) Система та методи навчання дітей із вадами слуху та мовлення на заняттях з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення та формування вимови. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі: матер. міжнар. наук.-практ. конф.*, 111–114.

- 10.Дериведмідь, В. М. (2020) Формування читацької компетентності у дітей з порушеннями слуху в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ: зб. тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. конф.*, 146-148.
- 11.Дмітрієва, О. (2020) Окремі аспекти розвитку особистості молодших школярів з порушеннями слуху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9, 43-54.
- 12.Дробот, О., Замша, А. (2019) Стратегії навчання англійської мови учнів із порушеннями слуху в умовах бімодально-білінгвального підходу. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2, 7-13.
- 13.Епштейн, І. С. (2012) Основні аспекти соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Пед. науки*, 19 (2), 25-29.
- 14.Єжова, Т. (2016) Використання комунікативних вправ у процесі засвоєння соціального досвіду спілкування дітей із порушеннями слуху в умовах дозвілля. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 1, 54-61.
- 15.Жук, В.В. (2015). Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасний стан та перспективи розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 10, 61-66.
- 16.Замша, А. В. (2018) Специфіка роботи психологів інклюзивно-ресурсних центрів із чуючими батьками дітей із порушеннями слуху. *Теорія і практика сучасної психології*, 5, 199-203.
- 17.Замша, А.В., Федоренко, О.Ф. (2016). Педагогічні аспекти навчання учнів із порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 3(79), 53-61.
- 18.Засенко, В. В., Колупаєва, А. А., Мороз, Б. С., Овсяник, В. П. (2020) Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001387.pdf>
- 19.Зборовська, Н.А. (2011) *Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини: науково-методичний посібник*. Київ: СПКТБ УТОГ.

- 20.Івахненко, А. А. (2014) *Корекція та розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор: монографія*. Запоріжжя: ЗНТУ.
- 21.Калька, Н. М., Цибрівський, Я. І. Цибрівський (2018) Психологічні аспекти інтеграції в суспільство людей з вадами слуху. *Науковий вісник ЛДУВС. Серія психологічна*, 1, 33-43.
- 22.Кернякевич, Т. П. (2019) Компетентність уміння вчитися в дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 65 (1), 118-121.
- 23.Козачек, Н. О., Райчук, М. І. (2018) Причини порушень слуху у дітей та сучасні технічні засоби реабілітації. *Педагогіка здоров'я*, 703-706.
- 24.Колупаєва, А. А., Тараненко, О. М. (2019) *Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб.* Харків: Ранок.
- 25.*Конвенція про права осіб з інвалідністю від 12 грудня 2006 р.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71Text;
- 26.Крохмаль, Н. Б. (2019) Система заходів освітнього процесу для учнів п'ятого класу з ураженою слуховою функцією під час адаптаційного періоду. *Дитина з особливими потребами*, 7, 8-13.
- 27.Круглик, О. П. (2020) Формування міжособистісних стосунків у дітей з порушеннями слуху в пізнавальній діяльності. *Актуальні питання корекційної освіти*, 16 (2), 111-122.
- 28.Кульбіда, С. В. (2019) *Навчання дітей із порушеннями слуху : навч.-метод. посіб.* Харків: Ранок.
- 29.Кунінець, О. О. (2019) *Корекція рухової сфери глухих дітей молодшого шкільного віку засобами оздоровчого туризму: автореф. дис. ... канд. пед. наук.* Київ.
- 30.Лазаренко, В. І., Чуприна, Ю. О. (2018) Формування суспільно-корисних навичок у старших дошкільників з порушенням слуху. *Вісник Університету ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*, 2, 136-142.

- 31.Литовченко, С. В. (2020) *Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку: навчання і супровід: монографія*. Київ: Симоненко О.І.
- 32.Литовченко, С. В., Таранченко, О. М., Жук, В. В. (2019) *Дитина з порушенням слуху*. Київ: Літера ЛТД.
- 33.Луцько, К.В. (2010) Основні закономірності формування умінь та навичок сприймання усного мовлення у дітей з вадами слуху. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія*, 15, 181-186.
- 34.Ляхова, І.М. (2005) *Корекційно-педагогічні основи фізичного виховання дітей зі зниженим слухом (теоретико-методичний аспект): монографія*. Запоріжжя: ЗІДМУ.
- 35.Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р. (2019): Лист МОН України від 5 серпня 2019 № 1/9-498.
- 36.Мироненко, А. В. (2020) Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*, 1, 218-224.
- 37.Миронова, С.П., Платаш, Л. Б. (2021) *Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність та перспективи розвитку: монографія*. Чернівці: Технодрук.
- 38.Міжнародна класифікація функціонування обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (2008) (переклад затверджено розпорядженням Кабміну від 28 грудня 2017 року № 1008).
- 39.Мінько, І. (2019) Традиції та інновації у сурдопедагогіці: методики та практики формування усного мовлення. *Дефектолог*, 9, 4-8.
- 40.Мойсеєнко, С. (2015) Розвиток зв'язного мовлення в початковій школі: діти з вадами слуху. *Дефектолог*, 3, 21-22.
- 41.Мороз, Б. С., Овсянник, В. П., Таранченко, О. М., Федоренко, О.Ф. (2013) *Діти з порушеннями слуху: крок за кроком від діагностики до інклюзії: посібник для фахівців та батьків*. Київ: О. Т. Ростунов.

42. *Національна стратегія інклюзивної освіти на 2021-2031 роки* (2024). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>
43. *Нормативно-правова база інклюзивної освіти* (2024). URL: https://slideshow.net/Inclusive_Education_Community/inclusion-legislation-barabash.
44. Порошенко, М. А. (2019). *Інклюзивна освіта: навчальний посібник*. Київ: Агенство Україна.
45. *Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами*: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. №607. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BFText>.
46. *Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах*: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BFText>.
47. *Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти* (2018): Наказ МОН України від 8 липня 2018 № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-a-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>
48. *Про організацію укріплення працівників та дітей у закладах освіти*: лист Державної служби надзвичайних ситуацій України від 14 червня 2022 р. №03-1870/162-2. URL : <https://document.vobu.ua/doc/13513>
49. *Про освіту*: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-УІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19Text>.
50. *Про охорону дитинства* : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-ІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14Text>.
51. *Про повну загальну середню освіту* : Закон України від 16 січня 2020 р. №463-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20Text>.

52. *Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами* (2017): Лист МОН України від 10.01.2017 № 1/9-2.
53. Радченко, В., Горіна, Н. (2016) Формування критичного мислення у молодших школярів із вадами слуху. *Дефектолог*, 4, 9-14.
54. Савенко, О. Д. (2016) Диференційований підхід у навчанні учнів з вадами слуху на уроках розвитку мовлення. *Дитина з особливими потребами*, 4, 28-31.
55. Савінова, Н. В., Берегова, М. І., Борулько, Д. М. (2020) *Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку: навч.-метод. посіб.* Миколаїв: Торубара В.В.
56. Садова, І.І. (2020) *Тенденції розвитку інклюзії у закладах загальної середньої освіти України: дис. ... канд. пед. наук.* Дрогобич.
57. Сак, Т. В. (ред.) (2009) *Виховання дитини з порушеннями слуху в умовах сім'ї.* Київ: Науковий світ.
58. *Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.
59. Сидорів, Л. М. (ред.) (2020). *Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: теорія та методика інклюзивного навчання: модулі 1–3.* Івано-Франківськ: Кушнір Г. М.
60. Сидорів, Л. М., Сидорів, С. М. (2020). *Теорія та методика інклюзивного навчання, навчальний курикулум з інклюзивної освіти.* Івано-Франківськ: Кушнір Г.М.
61. Сидорів, С. (2017) Інклюзивна освіта в Україні та США: First-hand experience. *Гірська школа: сучасні виклики і перспективи розвитку*, 1, 355-369.
62. Собчук, А. А. (2022) *Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі: дис. ... канд. пед. наук.* Львів.
63. Стрілець, А.В. (2017). Використання різних засобів комунікації в роботі з дітьми з порушеннями слуху. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*, 11, 121-125.

- 64.Таранченко, О. М., Федоренко, О.Ф. (2015) Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (проект). *Особлива дитина: навчання і виховання*, 1, 26-33.
- 65.Таранченко, О.М. (2013) *Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної науки та практики: монографія*. Київ: Ростунов О.Т.
- 66.Таранченко, О.М., Литовченко, С.В., Федоренко, О.Ф., Жук, В.В., Литвинова, В.В., Шевченко, В.М. (2018) *Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології: навч.-метод. посіб.* Київ: Симоненко О.І.
- 67.Тельна, О.А., Маланчій, В.О., Дацьо, Н.О., Сидорів, С. М., Селепій, О. Д., Весніна, Н.В., Приймак, Н.П., Сидорів, Л.М. (2019) *Сходинки інклюзії: науково-практичний посібник*. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М.
- 68.Ткаченко, Л. (2018). Розвиток інклюзії в Україні та деяких країнах Європейського Союзу (Австрії, Італії, Швеції). *Теоретична і дидактична філологія*, (27), 198-208.
- 69.Тупиця, О. В. (2014) Періодизація розвитку інклюзивного навчання у країнах Західної Європи. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*, 42 (5), 165-170.
- 70.Федоренко, О. Ф. (2015) *Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання: дис. ... канд. пед. наук*. Київ.
- 71.Чагарна, С. Є. (2015) Особливості інтеграції дітей з порушеннями слуху. *Психологія: реальність і перспективи*, 4, 274-277.
- 72.Чупахіна, С. В. (2020) *Інформаційні технології в інклюзивному навчанні дітей з ускладненням процесів розвитку і соціалізації: навч.- метод. посіб.* Івано-Франківськ: Кушнірук Г. М.
- 73.Шевченко, В.М. (2017) Мультимедійні технічні засоби навчання дітей з порушеннями слуху в сучасній школі. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*, 9 (2), 263-271.

74. Шевченко, С. М. (2020) Розвиток навчально-виховних закладів для дітей із порушеннями слуху в умовах незалежної України. *Актуальні питання корекційної освіти*, 15, 231-240.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів для вивчення проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти України

Інструкція. Шановні педагоги! Просимо вас заповнити анкету, яка допоможе з'ясувати основні проблеми та труднощі, з якими стикаються діти з порушеннями слуху в процесі інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти України. Ваша думка є дуже важливою для покращення освітнього процесу.

1. Чи маєте ви досвід роботи з дітьми, які мають порушення слуху?
 - ☐ Так
 - ☐ Ні
 - ☐ Частково
2. Як би ви оцінили рівень вашої підготовленості до роботи з дітьми з порушеннями слуху?
 - ☐ Високий
 - ☐ Середній
 - ☐ Низький

Не маю спеціальної підготовки
3. Чи проходили ви курси або тренінги з інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху?
 - ☐ Так, регулярно
 - ☐ Іноді
 - ☐ Ні
4. Яка частина вашої педагогічної діяльності присвячена інклюзивному навчанні дітей з порушеннями слуху?
 - ☐ Більшість часу
 - ☐ Частина часу
 - ☐ Мало часу
 - ☐ Не працюю з дітьми з порушеннями слуху
5. Які технічні засоби ви використовуєте для навчання дітей з порушеннями слуху? (Можна вибрати кілька варіантів)
 - ☐ Слухові апарати
 - ☐ FM-системи
 - ☐ Підсилювачі звуку
 - ☐ Комп'ютерна техніка з адаптованим програмним забезпеченням
 - ☐ Інші (вкажіть)
6. Як ви оцінюєте наявність технічних засобів для навчання дітей з порушеннями слуху у вашій школі?
 - ☐ Відмінно обладнано
 - ☐ Маємо необхідні засоби, але їх недостатньо
 - ☐ Засоби не вистачають

☐ *Не маємо спеціальних засобів*

7. Як часто співпрацюєте з фахівцями (сурдопедагогами, психологами, логопедами) при навчанні дітей з порушеннями слуху?

☐ *Регулярно*

☐ *Іноді*

☐ *Рідко*

☐ *Не співпрацюю*

8. Які проблеми виникають у процесі навчання дітей з порушеннями слуху? (Можна вибрати кілька варіантів)

☐ *Недостатня підготовка вчителів*

☐ *Відсутність спеціальних навчальних матеріалів*

☐ *Технічні проблеми (відсутність потрібних засобів)*

☐ *Проблеми з соціалізацією дітей*

☐ *Відсутність допомоги від фахівців (сурдопедагогів, психологів)*

☐ *Інші (вкажіть)*

9. Як би ви оцінили рівень підтримки, яку отримуєте від адміністрації школи щодо роботи з дітьми з порушеннями слуху?

☐ *Високий рівень підтримки*

☐ *Середній рівень підтримки*

☐ *Низький рівень підтримки*

☐ *Не отримую підтримки*

10. Чи вважаєте ви, що навчальні програми для дітей з порушеннями слуху адаптовані до їх потреб?

☐ *Повністю адаптовані*

☐ *Частково адаптовані*

☐ *Не адаптовані*

☐ *Не маю інформації*

11. Як часто ви спілкуєтеся з батьками дітей з порушеннями слуху щодо організації і вдосконалення їх навчання?

☐ *Регулярно*

☐ *Іноді*

☐ *Рідко*

☐ *Ніколи*

12. Які види навчання та підтримки найбільш ефективні для дітей з порушеннями слуху на ваш погляд? (Можна вибрати кілька варіантів відповіді)

☐ *Індивідуальні заняття*

☐ *Використання жестової мови*

☐ *Використання технічних засобів (слухові апарати, FM-системи)*

☐ *Залучення спеціалізованих фахівців (сурдопедагогів, психологів)*

☐ *Робота в малих групах*

☐ *Інші (вкажіть)*

13. Як ви оцінюєте атмосферу в класах, де навчаються діти з порушеннями слуху?

☐ *Дружня та підтримуюча*

☐ *Нормальна*

☐ *Виникають проблеми у взаємодії між дітьми*

☐ *Існує соціальна ізоляція дітей з порушеннями слуху*

14. Чи достатньо вам надано часу для підготовки та адаптації матеріалів для дітей з порушеннями слуху?

☐ *Так, часу вистачає*

☐ *Часу вистачає частково*

☐ *Часу не вистачає*

☐ *Не займаюся підготовкою матеріалів*

15. Які кроки, на вашу думку, можуть поліпшити інклюзивне навчання дітей з порушеннями слуху у вашій школі? (Можна вибрати кілька варіантів)

☐ *Підвищення кваліфікації вчителів*

☐ *Покращення технічної бази (закупівля слухових апаратів, FM-систем)*

☐ *Створення більш адаптованих навчальних програм*

☐ *Залучення додаткових фахівців (сурдопедагогів, психологів)*

☐ *Підвищення рівня співпраці з батьками*

☐ *Інші (вказіть)*

Дякуємо за участь в опитуванні!

Додаток Б

Анкета для батьків для вивчення проблемних аспектів організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху

Інструкція. Шановні батьки! Просимо вас дати відповіді на питання анкети, яка допоможе з'ясувати основні проблеми та труднощі, з якими стикаються діти з порушеннями слуху в процесі інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти України. Ваша думка є дуже важливою для покращення освітнього процесу.

1. Як би ви оцінили рівень підготовленості вчителів до роботи з вашою дитиною?

- ☐ *Високий*
- ☐ *Середній*
- ☐ *Низький*
- ☐ *Не маю інформації*

2. Чи отримує ваша дитина необхідні технічні засоби (слухові апарати, FM-системи, підсилювачі звуку) для ефективного навчання?

- ☐ *Так, має всі необхідні засоби*
- ☐ *Має деякі засоби, але їх недостатньо*
- ☐ *Не має необхідних технічних засобів*
- ☐ *Не знаю, чи має технічні засоби*

3. Як часто ваша дитина отримує підтримку від фахівців (сурдопедагога, психолога) в освітньому процесі?

- ☐ *Регулярно*
- ☐ *Іноді*
- ☐ *Рідко*
- ☐ *Не отримує підтримки*

4. Як ви оцінюєте атмосферу в класі, де навчається ваша дитина?

- ☐ *Дружня та підтримуюча*
- ☐ *Нормальна*
- ☐ *Існують проблеми у взаємодії між дітьми*
- ☐ *Існує соціальна ізоляція*

5. Чи вважаєте ви, що навчальна програма адаптована до потреб вашої дитини?

- ☐ *Повністю адаптована*
- ☐ *Частково адаптована*
- ☐ *Не адаптована*
- ☐ *Не знаю*

6. Яким чином відбувається взаємодія між вчителями та батьками у питаннях навчання вашої дитини?

- ☐ *Регулярно спілкуємося*
- ☐ *Іноді обговорюємо питання навчання*

☐ *Рідко маємо контакти*

☐ *Не спілкуємося*

7. Чи вважаєте ви, що технічне обладнання, яке використовується для навчання вашої дитини, відповідає її потребам?

☐ *Так, все відповідає потребам*

☐ *Частково відповідає*

☐ *Не відповідає потребам*

☐ *Не знаю*

8. Чи вважаєте ви, що ваша дитина отримує достатньо індивідуальної уваги під час навчання?

☐ *Так, завжди*

☐ *Іноді*

☐ *Рідко*

☐ *Ні, не отримує*

9. Які основні труднощі, на вашу думку, заважають вашій дитині успішно навчатись?

☐ *Недостатня підготовленість вчителів*

☐ *Технічні проблеми*

☐ *Відсутність підтримки з боку фахівців*

☐ *Проблеми з соціалізацією в класі*

☐ *Інші (вказіть)*

10. Які кроки, на вашу думку, можуть покращити інклюзивне навчання вашої дитини? (можна вибрати кілька варіантів)

☐ *Підвищення кваліфікації вчителів*

☐ *Покращення технічної підтримки (закупівля нових засобів)*

☐ *Більша підтримка від сурдопедагогів та психологів*

☐ *Створення більш адаптованих навчальних програм*

☐ *Підвищення рівня співпраці з батьками*

☐ *Інші (вказіть)*

Дякуємо за участь в опитуванні!